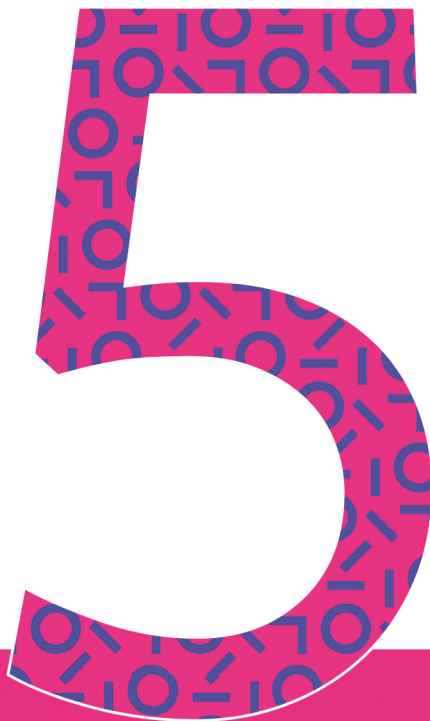

EN SKRIFTSERIE OM GENUSVETENSKAP

EN INTRODUKTION TILL GENUSVETENSKAPLIGA BEGREPP

Red. Anna Lundberg & Ann Werner

NATIONELLA
SEKRETARIATET FÖR
GENUSFORSKNING

En introduktion till genusvetenskapliga begrepp

Red. Anna Lundberg och Ann Werner

En introduktion till genusvetenskapliga begrepp

Nationella sekretariatet för genusforskning
Box 709
405 30 Göteborg

© Nationella sekretariatet för genusforskning
ISBN: 978-91-980802-5-4

Layout: Frida Lundberg/Jimmy Sand
Tryck: Ale Tryckteam AB, 2016

Innehåll

En skriftserie om genusvetenskap	5
Förord • KERSTIN ALNEBRATT	7
Angående en genusvetenskaplig ordbok	9
• ANNA LUNDBERG OCH ANN WERNER	
Skriftens tillkomst	10
Kapitlen	12
Kön och genus, femininitet och maskulinitet	15
• ULRIKA DAHL	
Kön	16
Genus	17
Genussystem	17
Genusvariationer	17
Feministiska studier av vetenskap	20
• RITA FOSS LINDBLAD	
Vetenskapskritik	20
Kunskapsteoretiska positioner	22
Från representation till performativitet	23
Politik, makt och kön • MARIA JANSSON	27
Intersektionalitet • IRENE MOLINA	33
Intersektionalitet i den svenska kontexten	33
Möjligheter med utmaningar	35
Kropp, sexualitet och känslor • MICHELL GÖRANSSON	39
Familj, arbete och omsorg • ULLA BJÖRNBERG	45

Feministisk ekonomi • AGNETA STARK	50
Kritik av traditionell ekonomisk teori	50
Ökad saklighet och objektivitet genom feministisk forskning	51
Viktiga områden som utelämnats i tidigare ekonomiforskning	53
Antirasistisk feminism • DIANA MULINARI	56
Vad är rasism?	57
Hur görs rasism? Vem utsätts?	57
Antirasistiska feministiska röster	58
Queer- och transforskning • ERIKA ALM, SIGNE BREMER, IWO NORD OCH IRINA SCHMITT	61
Queerforskning	61
Transforskning	62
Behovet av intersektionella analyser i queer- och transforskning	63
Kultur • HILLEVI GANETZ	68
Teknik, människa och icke-människa	72
• TORA HOLMBERG	
Historia och historieskrivning • ULLA MANNS	77
Feministiska teorier och pedagogiska strategier	82
• HILLEVI LENZ TAGUCHI	
Tidiga pedagogiska strategier för ökad jämlikhet och jämställdhet	82
Jämställdhetspedagogik och genuspedagogik	83
Normkritisk pedagogik och queerpedagogik	84
Posthumanistisk pedagogik	84
Medverkande	89

En skriftserie om genusvetenskap

Nationella sekretariatet för genusforskning ger under åren 2012 till 2016 ut en skriftserie i fem delar om svensk genusvetenskap. Skriftserien syftar till att lyfta fram och sprida genusvetenskaplig kunskap i vidare kretsar, både inom och utanför universitet och högskola. Arbetet med skriftserien leds av redaktörerna Anna Lundberg (Linköpings universitet) och Ann Werner (Södertörns högskola). Till sin hjälp har de en referensgrupp bestående av representanter från genusvetenskapliga ämnen i Sverige och de författare som bidrar med kapitel till skrifterna.

Med skriftserien vill vi i tematiserad och tillgänglig form sprida genusvetenskapens innehåll till nya sammanhang och grupper. Vi tror att den kunskap som rymts på det genusvetenskapliga fältet kan vara av intresse och till nytta för många.

Genusvetenskap har som vetenskapligt ämne utvecklat en unik transdisciplinär kompetens vad gäller kunskap om och kritisk analys av olika typer av maktstrukturer och hur de genomskär varandra i kultur, samhälle och politik. Genusvetenskaplig kunskap innefattar också ett reflexivt, kritiskt, ifrågasättande och kreativt förhållningssätt till vetenskaplig produktion, didaktik och kunskapande.

Teman för de fem skrifterna är:

1. Genusvetenskapens pedagogik och didaktik
2. Genusvetarnas framtid – en nationell alumniundersökning
3. Genusvetenskap, politik och samhällsengagemang
4. Akademiska utmaningar i skrift och tanke
5. Genusvetenskapens teoretiska/metodologiska bidrag

Alla skrifter har arbetats fram i samråd mellan skriftseriens redaktörer, Nationella sekretariatet för genusforskning, referensgruppen och författarna. Referensgruppen bestod av: Ulrika Jansson (Karlstads universitet), Jenny Björklund (Uppsala universitet), Stina Backman (Linköpings universitet), Hanna Hallgren (Linnéuniversitetet), Fanny Ambjörnsson (Stockholms universitet), Irina Schmitt (Lunds universitet), Erika Alm (Göteborgs universitet), Gunnel Karlsson (Örebro universitet), Kristin Järvstad (Malmö högskola) och Mia Liinason (Genusforskarförbundet). Referensgruppen var främst aktiv 2012.

Till denna femte och sista del i skriftserien har en läsarpanel kopplats, bestående av Katarina Fehir, planeringssekreterare, Malmö stad; Emma Helmin, student i genusvetenskap, Göteborgs universitet; Sara Lhådö, särskilt sakkunnig i jämställdhet, Länsstyrelsen Skåne; Bodil Lundberg, forskningssamordnare, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap; Linnea Sandahl, student i arbetsvetenskap, Göteborgs universitet; samt Anna Sibinska, fritidspolitiker, Göteborgs stad. Dessa har läst texterna och kommit med kommentarer som varit till hjälp i att göra skriften mer tillgänglig för en bred målgrupp. Men det är författarna själva som står för sina respektive kapitel.

Förord

Det var på hösten 2011 som ett gäng studierektorer på genusvetenskapliga utbildningar började diskutera behovet av att samla erfarenheter och kunskap som forsknings- och undervisningsfältet genererat. Skulle det gå att sammanfatta vad genusvetenskapen diskuterat, bråkat med och hittat former för på ett sätt som både skulle kunna leda till fortsatt utveckling inom det egna ämnet och samtidigt också vara fruktbart för personer utanför?

Med Nationella sekretariatet för genusforskning som nav och Anna Lundberg och Ann Werner som redaktörer satte jobbet igång. Det du nu håller i din hand är den femte och sista skriften i serien. Många forskare och lärare har varit involverade. Skrifterna har haft en strykande åtgång och har använts i utbildning, diskuterats på seminarier och jobbats med i workshops. Skriftserien kan ses som en dokumentation av ett läge, en utvecklingsprocess och grund för fortsatt arbete. Det gäller inte minst denna skrift där termer och begrepp som används inom ämnet presenteras.

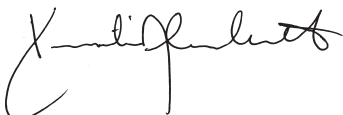
Att ta sig an orden vi använder och definiera viktiga begrepp är ingen lätt sak. Det kan till och med bli kontraproduktivt och stänga för diskussion istället för att öppna upp och bjuda in fler att delta. Samtidigt är orden viktiga för att vi ska förstå den andre, prata om samma sak och inte förbi varandra. Och då blir det också viktigt att inte blanda ihop term och begrepp.

Självva ordet begrepp är i sig mångtydigt. Ofta används det som synonym för ordet *ord* eller ordet *term*. Men när vi börjar reda i ordens betydelser upptäcker vi snart att samma begrepp kan ha många namn eller termer. Vi har då benämnt ett gemensamt begrepp på olika sätt. Det är till exempel inte alltid klart hur uttryck som 'könsroll', 'socialt kön' och 'genus' definieras i olika sammanhang, ibland menas samma sak, ibland inte. Att veta vilken begreppslig innebörd vi avser är förstås väsentlig för förståelsen.

Det omvända gäller också. Samma ord kan användas för att tala om olika företeelser. Ordet 'genus' kan användas för att tala om delvis olika begreppsliga innehåll. Och då blir det också svårt att förstå varandra. Dessutom kan orden fyllas med nytt begreppsligt innehåll genom ny kunskap eller när de används i nya sammanhang av nya grupper. Ett ord som 'genus' har, när det rört sig utanför genusforskningssammanhanget, kommit att användas som synonym för 'jämslälldhet', 'k6n' eller 'kvinnu' och d6rmed fyllts med ett delvis nytt begreppsligt inneh6ll.

Just d6rf6r beh6ver begreppen definieras och ges ben6mningar. Och vi beh6ver tala om vad orden betyder f6r oss. Men lika lite som denna, den sista skriften i den h6r serien, ska uppfattas som en slutpunkt f6r ett utvecklingsarbete inom 6mnet genusvetenskap, lika lite 6r denna skrift ett f6rs6k att en g6ng f6r alla sl6 fast vad orden betyder eller hur begreppen definieras.

Det 6r 6cks6 viktigt att p6peka att 6ven om den h6r skriften, lik som skriftserien i sin helhet, utg6r fr6n genusvetenskap som tv6rvetenskapligt 6mne har de ord och begrepp som diskuterats ofta utvecklats utanf6r 6mnesdisciplinen genusvetenskap till exempel av forskare i litteraturvetenskap, sociologi eller kulturgeografi. Inte s6llan har det skett i (konfliktfylld) dialog med aktivism och praktiskt f6r6ndringsarbete vilket till exempel visar sig med f6rst6elsen av intersektionalitet som f6tt ett delvis nytt liv utanf6r de akademiska rummen. Att vara ett tv6rvetenskapligt forsknings- och utbildnings6mne, som genusvetenskapen 6r, bidrar i sig till fruktbara krockar och spr6ng n6r olika (6mnes)f6rst6elser m6ts. Det 6r just resultatet av dessa m6ten, och den kunskap, spr6k och erfarenhet som uppst6tt ur dem som vi velat f6rmedla med denna skriftserie.

Kerstin Alnebratt
F6rest6ndare, Nationella sekretariatet f6r genusforskning

Angående en genusvetenskaplig ordbok

Anna Lundberg och Ann Werner

Det här är den femte och sista skriften i *En skriftserie om genusvetenskap*. I den här skriften beskriver olika författare ord och begrepp centrala för den som vill förstå genusvetenskapens teoretiska och metodologiska bidrag. Inom genusvetenskap som ämne, och feministisk forskning som fält, samt även utanför dessa områden i den offentliga debatten, har vissa ord och begrepp kommit att bli spridda och omdiskuterade. Vi vill med denna skrift erbjuda kunskap om deras betydelse, sammanhang och användningsområden. Uppdraget har inte varit enkelt. Att sätta ihop en genusvetenskaplig ordbok, hur går det till? Vem ska skriva, om vad, och i vilken form? Vilka ord och begrepp ska med?¹ Att sätta ihop ordböcker, beskriva, kategorisera och sätta etikett på olika företeelser är ingen oskyldig verksamhet, det har genusvetare lärt sig av bland andra Donna Haraway (1991). Både urval och beskrivning av ord, begrepp och företeelser är politiskt laddade språkhandlingar, som ofta leder till diskussion och kamp om betydelse. Ett exempel på detta ägde rum när Oxford English Dictionary för ett antal år sedan publicerade ordet "Mcjobs", och definierade det som "lågavlönade och tråkiga jobb i servicesektorn, utan framtidsutsikter, ofta skapade av den expanderande servicesektorn". Ordet myntades av sociologen Amitai Etzioni (1986) och hade funnits i

1 Författarna har tidigare skrivit om ordboken i bloggen Signerat, på genus.se, utifrån liknande resonemang. <<http://www.genus.se/bloggpost/att-arbeta-fram-en-ordbok-for-genusvetenskap/>> (besökt 2016-08-08).

bruk i skrift sedan mitten av 1980-talet. Det alluderade på snabbmatskedjan McDonalds och dess omvittnat dåliga arbetsförhållanden. Det tog inte särskilt lång tid innan en representant från McDonalds hörde av sig till Oxford University Press och krävde att ordet och dess definition skulle tas bort. Mer än hundratusen personer skrev också under ett uppprop som krävde att ordet ska ges en ny och mindre negativ definition. Ordet och dess förklaring står dock kvar i det anrika och inflytelserika uppslagsverket. Oxford English Dictionary har för övrigt för vana att placera utropstecken vid ord som kan väcka anstöt, som för att uppmana läsaren att använda ordet med varsamhet. Dessa utropstecken har under åren kommit och gått, ordens laddning varierar över tid. Dessa ord som kan väcka anstöt återfinns ofta på områden som behandlar kön, sexualitet och etnicitet/ras. Att ta ordens laddning – och maktmekanismerna som gör dem laddade – i beaktning är alltså av vikt för den som planerar att sätta ihop en ordbok.

Syftet med den här skriften är att förklara genusvetenskapliga ord och begrepp, samt de kunskapsfält de kommer ifrån. Syftet är också att göra dem användbara för en målgrupp som är intresserad – men inte nödvändigtvis har förkunskaper. Nybörjarstudenter på högskolenivå, aktivister, jämställdhetsarbetare, lärare, politiker och journalister är tilltänkta som läsare. Det ska vara lätt att gå in i texterna, men vi har ändå velat behålla en komplexitet, kontext och mångfald i varje kapitel, detta då de områden som genusvetenskapen intresserar sig för sällan är enkla och entydiga. Användbarheten hoppas vi ligger i att texterna kan bli resurser, hjälpa läsare få idéer till praktisk användning av texternas innehåll. Varje kapitel ger också tips om vart läsarna kan vända sig för att få veta mer. Viktigt att påpeka inledningsvis är att skriften är del av ett pågående arbete. Definitioner och beskrivningar av ord, begrepp och fält påverkas av samtiden, positionen den/de som skriver har och sammanhanget de skrivs i. Det är därför helt i sin ordning att läsare ibland inte håller med om hur begrepp och fält definieras. Nietzsche skriver: “[T]he more eyes, different eyes, we know how to train on the same thing, the more complete our ‘idea’ of this thing, our ‘objectivity’, will be” (1994:13). Därmed välkomnar vi som redaktörer en levande diskussion om ordens och begreppens betydelser, nyanser och genealogier, och om forskningsfältens gränser och historia.

Skriftens tillkomst

Arbetet med skrift fem startade redan 2014 och utgick då från förslag

på begrepp och ord som samlats in från skriftseriens referensgrupp bestående av representanter från de flesta lärosäten med genusvetenskap som ämne i Sverige. Under 2015 bidrog också Nationella sekretariatet för genusforskning och medlemmar från Genuslistan med förslag på ord och begrepp. Vi redaktörer bjöd in dessa tre grupper att skicka ord och begrepp som de ansåg viktiga inom fältet genusforskning, teoretiskt och metodologiskt, samt föreslå författare som kunde skriva om dessa. En stor mängd förslag samlades in och med dem som grund arbetade redaktörerna fram kluster som skapade tolv teman för kapitlen (ett trettonde tema lades till efter en workshop) och några möjliga författare per kapitel. Dessa teman och förslag filades sedan på ytterligare med hjälp av Nationella sekretariatet för genusforskning efter sommaren 2015. Därefter bjöds författare in. I början av november 2015 hölls en workshop på sekretariatet med de författare som hade möjlighet att närvara, redaktörerna och representanter för Nationella sekretariatet för genusforskning samt Amund Hoffart, doktorand vid Örebro universitet, som arbetat med ett norskt ordboksprojekt för genusvetenskap. På workshopen diskuterades allt från längd på kapitlen, deadlines och språkligt tilltal, till skriftens syfte och svårigheten med att definiera de begrepp som förelåg, vilka som borde vara med, vilka som saknades, och mycket mer.

Under workshopen diskuterades även vad ett begrepp egentligen är. Begrepp är ord som innehåller inte bara en enkel betydelse utan en större mening: genom att referera till exempel till ett helt politiskt system eller en uppsättning teoretiska antaganden. Men ett begrepp innehåller ofta även ontologiska och epistemologiska ställningstagen, det vill säga idéer om hur världen fungerar och vad som är sant, ett forskningssammanhang, en politisk betydelse med mera. Begrepp är alltså ord tyngda av betydelser, ibland också definierade på olika sätt i olika sammanhang och av olika personer. För läsaren är det därför viktigt att förstå att de ord och begrepp som tas upp här är nyckelord som leder oss in i hela tankesystem, inte bara enskilda ord med en enkel definition. I skriftens bidrag blir det tydligt att författarna kommer från olika forskningssammanhang, och att de ord och begrepp de tar upp därför ingår i teoretiska byggen med fundamentalt olika utgångspunkter. Till exempel har Agneta Starks kapitel om feministisk ekonomi analyser av sociala och ekonomiska förhållanden som utgångspunkt för de resonemang som förs – förhållanden som inom feministisk ekonomi går att hänvisa till

som existerande verkliga händelser, och som går att räkna på. Michell Göransson's kapitel om kropp, känslor och sexualitet berör istället idéer som formar västerländsk kultur och materiella kroppsliga upplevelser, hennes utgångspunkter kräver därför en annan sorts teorier och metoder. Att de olika bidragens perspektiv och områden skiljer sig åt innebär också att texterna är olika i stil och svårighetsgrad. Marilyn Strathern (1992: 10) menar att det spelar roll vilka idéer vi använder för att tänka andra idéer. Därför strävar författarna i skriften efter att synliggöra de idémässiga sammanhangen för ord och begrepp de tar upp, för att på så sätt redogöra för vilka idéer de utgår från.

Ett annat viktigt ämne under workshopen var huruvida det finns någonting som det kan sägas råda konsensus om i alla de fält som ingår i skriften: Finns det beskrivningar och påståenden som gäller i alla dessa sammanhang? En konsensuspunkt som identifierades är att genus betraktas som något föränderligt – men hur och varför genus sedan förändras, på vilka sätt, finns det olika uppfattningar om. En kritik av maktjämlikheter i samhälle och kultur är också en genomgående utgångspunkt för texterna i skriften. Förutom de gemensamma utgångspunkterna finns det överlappningar och referenser mellan kapitlen, det ger därför läsaren ett mervärde att läsa dem alla, även om kapitlen fungerar som enskilda enheter.

Kapitlen

Liksom innehållet i ordboken är ordningen på kapitlen inte oskyldig. Organisering av ord och begrepp säger mycket om vad som anses höra ihop, vad som är överordnat och underordnat. I en ordlista löses detta med bokstavsordning men vi har valt att organisera kapitlen med fyra övergripande bidrag först. Också detta diskuterades under workshopen. Här beskrivs i tur och ordning de tretton bidragen.

Inledningsvis beskrivs begreppen **kön och genus, femininitet och maskulinitet** av Ulrika Dahl. Här beskrivs också orden genusystem och genusvariationer. Avsnittet som diskuterar **feministiska studier av vetenskap** är skrivet av Rita Foss Lindblad och behandlar hur feministisk vetenskapskritik format vår förståelse av kunskap och sanning, främst genom feministisk empirism, ståndpunktsteori och postmodern feminism. Kapitlet lägger en grund till hur sanningsanspråk kan förstås – vare sig de görs i en forskningsrapport eller på DN Debatt. Begreppen **politik, makt och kön** beskrivs därefter av Maria Jansson. Med

utgångspunkt i Förenta Nationernas säkerhetsråds resolution 1325 diskuteras här forskning om kön och politik, inriktningar som forskning om kön och politik kan ha, samt något om villkoren för att bedriva jämställdhetspolitik. I kapitlet **Intersektionalitet** beskriver Irene Molina en strömning inom både aktivism, politik och forskning som färgat de senaste decennierna. Inom intersektionellt tänkande ses maktordningar som sammanvävda och samskapade och det går inte att diskutera genus utan att även diskutera klass, ras, sexualitet med mera.

Efter dessa fyra kapitel, som fungerar som en grund i genusvetenskapen idag, följer nio bidrag mer specifika för olika delar av genusforskning och feministisk forskning. Först ut är avsnittet **Kropp, sexualitet och känslor** av Michell Göransson. Kapitlet behandlar betydelsen av dessa tre begrepp för feministisk forskning. Göransson tar upp både kritiken av normerande idéer om sexualitet och samtida diskussioner om känslors betydelse i kultur och samhälle. Därefter följer ett kapitel skrivet av Ulla Björnberg som behandlar området **familj, arbete och omsorg**. Här beskrivs en rad begrepp som visar hur genusanalyser av familj, arbete och omsorg har utvecklats sedan mitten av 1900-talet. Begrepp såsom patriarkal könsordning, kärnfamilj, heteronormativ, könsneutral och komplementär jämställdhetspolitik, regnbågsfamilj, omsorgsrationalitet och produktivt-reproduktivt arbete tas upp. Kapitlet **Feministisk ekonomi** av Agneta Stark beskriver därefter framväxten av feministisk ekonomisk analys och forskning. Fältet har växt fram ur en kritik av ekonomiska modeller och i kapitlet behandlas dess globala relevans och användning. Kapitlet om **antirasistisk feminism** är skrivet av Diana Mulinari. Här beskrivs de sätt på vilka rasism, kön och sexualitet samverkar. I det följande kapitlet, **Queer- och transforskning**, diskuterar Erika Alm, Signe Bremer, Iwo Nord och Irina Schmitt dessa två områden och flera av de begrepp som de introducerat till genusforskningen och den allmänna debatten: exempelvis heteronormativitet och cisprivilegier. Vidare diskuterar kapitlet homonationalism och patologiserande (sjukdomsstämplande) av (vissa) kroppar. Hillevi Ganetz beskriver i kapitlet **Kultur** hur begreppet kultur förstås och använts, och vilken betydelse det haft inom feministisk forskning och debatt. Så följer ett kapitel som behandlar området **teknik, människa och icke-människa** skrivet av Tora Holmberg. Kapitlet beskriver hur teknik, genus och makt hänger samman, hur genusvetenskapliga begrepp kan användas för att förstå de alltmer centrala förhållandena mellan teknik, människa och det icke-mänskliga.

Kapitlet visar hur dessa frågor genomsyras av makt och är högaktuella i en samtid där den ordning vi är vana vid ser ut att lösas upp av ny teknologi och naturvetenskaplig och medicinsk forskning. I det avsnitt som följer beskriver Ulla Manns hur kön representerats och spelat roll på området **historia och historieskrivning**. Här beskrivs kvinnors närvaro (och brist på närvaro) i historieskrivningen: Var i historieböckerna, i museiställningarna och i historieforskningen syns olika kvinnors liv och erfarenheter? Hur framställs kategorin kön i historien? Texten beskriver hur forskningsfältet gått igenom olika faser. Skriftens avslutande kapitel heter **Feministiska teorier och pedagogiska strategier**. Där tar Hillevi Lenz Taguchi bland annat upp normkritisk pedagogik, jämställdhetspedagogik och genuspedagogik och diskuterar skillnader och metoder inom de olika områdena.

Genom alla tretton kapitel löper feminism och genus, samt kontexten genusforskning eller feministisk forskning, som en röd tråd. Trots detta är inte författarna nödvändigtvis eniga om gränserna för dessa områden, eller vilka frågor som är de mest centrala. Att skriva definitioner och avgränsa områden är, enligt en deltagare på vår workshop, ett uppdrag som kräver ödmjukhet, och ett uppdrag som för våra författare präglats av lust. Detta är något vi vill att läsaren tar med sig från skriften; att definitioner och avgränsningar trots sina många problem är produktiva och en lustfylld, generativ verksamhet. Ordboksskrivande är något vi hoppas andra vill fortsätta med inom genusforskningen då definitionerna, och vi med dem, fortsätter att röra på sig.

Referenser

- Etzioni, Amitai (1986): "The Fast-Food Factories: McJobs are Bad for Kids", *Washington Post*, 24 August 1986.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*, London: Free Association Books.
- Nietzsche, Friedrich (1887/1994) *On the Genealogy of Morality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Strathern, Marilyn (1992): *Reproducing the Future: Essays on Anthropology, Kinship and the New Reproductive Technologies*, Manchester: Manchester University Press.

Kön och genus, femininitet och maskulinitet

Ulrika Dahl

'Pojke eller flicka?' är vanligtvis den första fråga som ställs när ett barn föds. Svaret präglar barnets liv, avgör personnummer och namn. Utifrån svaret väljs kläder, färger och leksaker. Ofta följer även regler kring vilka kroppsdelar som ska täckas, vilka kroppsliga kapaciteter som uppmuntras, liksom vilka slags relationer barnet förväntas ingå, och vilka begär som barnet med tiden förväntas ge uttryck för. Om barnet inte ser ut eller beter sig i enlighet med de förväntningar som kommer med tilldelat kön uppstår i många fall förvirring. Att ändra kön kräver expertutredning och nytt personnummer. Åtskillnad görs ofta mellan de som lever i sitt tilldelade kön (**cispersoner**), de som ändrar kroppens könsmarkörer (**transpersoner**) och de som på olika sätt "bråkar" med det (**queerpersoner**). Generellt och strukturellt innebär svaret 'pojke' fler fördelar och mer makt.

Ovanstående illustrerar genusforskningens mest centrala men kanske också mest komplexa och omdiskuterade begrepp: **kön** och **genus**. Enkelt uttryckt syftar de på motsatsparen man/kvinna, manligt/kvinnligt och maskulint/feminint. Tillsammans syftar kön/genus också på relationerna *mellan* dessa beteckningar. Kön och genus används både som sorteringsprinciper för människor och olika kulturella, sociala, politiska och biologiska fenomen och som analytiska begrepp för att kunna se mönster och mening. I vardagligt tal förstås kön/genus ibland som ett motsatspar, där kön är natur och genus kultur. Det finns dock en rad olika sätt att förstå relationen mellan kön och genus, och båda dessa begrepp gör också anspråk på att förklara *varandra*. Låter det krångligt? Både ja och nej.

En del av krånglet ligger i att de är både självklara begrepp som handlar om grundläggande frågor om vilka vi är, samtidigt som inga entydiga svar finns. Detta är också en av genusforskningens centrala teser: vi är inte bara människor, indelningen i kön och/eller genus har betydelse, överallt och hela tiden. Det kön/genus som vi tilldelats och upplever påverkar våra livsöden, på njutbara och förtryckande sätt, och på grupp- och individnivå. Kön och genus gör oss begripliga för både oss själva och omvärlden – även om omvärldens förståelse och vår egen inte alltid stämmer överens.

Vad vi menar när vi talar om man/kvinna eller maskulint/feminint är inte givet utan ändras över tid och rum. Orden används för att beskriva grupper och strukturer som tilldelas olika karaktärsdrag och funktioner. Som sorteringsprinciper är kön/genus därmed tätt sammanflätade med olika maktstrukturer. Den maktordning som kräver tydlig skillnad och som oftast underordnar kvinna, kvinnlig och feminin har getts olika benämningar såsom **patriarkat**, **könsmaktsordning**, **genussystem** och **heteronormativitet**. Vad som förklarar och upprätthåller dessa ordningar råder det olika uppfattningar om, men de flesta är eniga om att idén om motsatsbaserade skillnader, vilka i sin tur kräver isärhållande och hierarki ingår. Nedan kommer i tur och ordning begreppen kön, genus, genussystem och **genusvariationer** beskrivas.

Kön

Begreppet kön används ofta i vardagligt tal för att beskriva biologiska skillnader mellan människor, skillnader som ska förklara hur mänsklig reproduktion går till. Könet ska också förklara vilka vi är och ge våra liv och framtider riktning i termer av vilka roller vi får i exempelvis en familj. Begreppet kön har ofta uppgiften att få olika skillnader att framstå som naturliga och självklara. På så sätt förstås exempelvis feminina och maskulina karaktärsdrag som naturliga konsekvenser av könsskillnad.

I motsats till en sådan syn på könsskillnad hävdar många forskare att skillnaderna och variationerna *inom* varje kön är större än dem *mellan* könen. Vad detta lär oss är att förståelsen av kön inte är statisk, utan skapas i samspel med förändringar i vetenskapliga förståelser och att skillnader förklaras och legitimeras på olika sätt i olika historiska och kulturella sammanhang.

Genus

Ordet genus har varit viktigt i arbetet för att förstå kön, sexism och sexualitet. Genus har som begrepp kommit till Sverige via det engelska begreppet "gender", men härrör från latin där det betyder bland annat härkomst, slag, stam och kön (Gothlin 1999). Med inspiration från Simone de Beauvoirs (2002) välkända postulat att en föds inte till kvinna utan blir det, har feminister argumenterat mot kön som ett biologiskt öde och för genus som en social konstruktion för att visa att en ojämlik könsordning inte är given. Begreppet genus används ofta för att betona det relationella och föränderliga i **maskulinitet** och **femininitet** vad gäller estetik, kroppar och makt.

Genussystem

I Sverige lanserade Yvonne Hirdman (1988) begreppet genusystem, som bygger på två principer: 1) isärhållande av manligt och kvinnligt och 2) en hierarki, där det manliga är överordnat det kvinnliga. Enligt Hirdman upprättas ett **genuskontrakt** som bygger på idealtyper av man och kvinna såväl individuellt som strukturellt med utgångspunkt i att man och kvinna alltid först och främst förhåller sig till varandra, och för att behålla skillnader och hierarki mellan könen, inte minst på arbetsmarknaden. Hirdmans system bygger på det antropologen Gayle Rubin (1975) kallade "the sex/gender system". Det finns dock en viktig skillnad mellan Hirdman och Rubin. Båda systemen handlar om hur ett samhälle/sammanhang organiseras utifrån kön, men hos Rubin hänger frågan om organiserandet av släktskap, familj och arbete samman med organiseringen av sexualitet och begär. Rubin beskriver hur en särskild sorts heterosexuella handlingar och mönster görs snarare än är obligatoriska, och att sexualitet därmed är en viktig aspekt för att förstå genus i hierarkier. För Hirdman är heterosexuallitet en självklar och oproblematiserad utgångspunkt för att förstå genusystemet. Andra invändningar mot genusystemet är att det inte problematiserar exempelvis relationen mellan ras/etnicitet och genus.

Genusvariationer

I ett samhälle som har svårt att begripa annat än två kategorier kan "fel" görande av genus straffas hårt. Filosofen Judith Butler menar att dessa begripliga genuskategorier är ett resultat av upprepade handlingar och iscensättningar av genusnormer kring kropp och sexualitet. Vad

som framstår som ett givet biologiskt kön är därför enligt Butler snarare en biprodukt av våra förståelser av genusnormer och deras tvingande sexuella koder, som dessutom osynliggör stora variationer.

Genusbegreppet har möjliggjort undersökningar av variationer både mellan och inom respektive kategori. Vi kan alltså se maskuliniteter och femininiteter som fler än en. Forskare som tar avstamp i hur världen organiseras utifrån hudfärg betonar att genussystem är präglade av rasifierade ordningar, och att innebörden av genus varierar och är sammanflätad med föreställningar om ras och kultur. En vit kvinna kan exempelvis ha mer makt och status än en rasifierad man.

Med begreppet **hegemonisk maskulinitet** visade sociologen Raewyn Connell (2009) på ett liknande sätt att manligheten inte är enhetligt överordnad. Den dominerande (hegemoniska) maskuliniteten underbyggs av en stor del delaktiga, underordnade och marginaliserade maskuliniteter. Queerforskare har visat på andra genusvariationer. Ett exempel är "butch" och "femme" som betecknar lesbiska genus med drag av maskulinitet respektive femininitet men som inte kan förklaras genom könsskillnad eller heterosexualitet. Med blick för fler maktordningar än den som viras kring kön kan vi alltså se hur olika genusuttryck får olika status.

Sålunda handlar begreppsparet kön/genus ytterst om relationer. Frågan om huruvida vi kan tänka bortom seglivade uppdelningar och vad det får för konsekvenser för relationer mellan människor fortsätter att intressera såväl forskare som allmänhet. Vad svaret på frågan 'Pojke eller flicka?' kan komma att innebära i ett barns liv och framtid är till syvende och sist en öppen fråga.

Rekommenderad vidareläsning

Braidotti, Rosi (2002), "The uses and abuses of the sex/gender distinction in European Feminist practices", Griffin, Gabriele & Rosi Braidotti (red.), *Thinking differently: A reader in European Women's Studies*, London: Zed.

Butler, Judith (2007): *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*, Göteborg: Daidalos.

Connell, Raewyn (2009): *Om genus*, Göteborg: Daidalos.

Dahl, Ulrika (2014): *Skamgrepp: Femme-inistiska essäer*, Stockholm: Leopard.

Haraway, Donna (1991): "Gender for a Marxist Dictionary", *Simians*,

Cyborgs, and women: The reinvention of nature, London: Free Association Books.

Referenser

- Butler, Judith (2007): *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*, Göteborg: Daidalos.
- Connell, Raewyn (2009): *Om genus*, Göteborg: Daidalos.
- de Beauvoir, Simone (2002): *Det andra könet*, Stockholm: Norstedt.
- Gothlin, Eva (1999): *Kön eller genus?* Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- Hirdman, Yvonne (1988): "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3: 49-63.
- Rubin, Gayle (1975): "The traffic in women: Notes on the 'Political Economy' of sex", Reiter, Rayna (red.), *Toward an anthropology of women*, New York: Monthly Review Press.

Feministiska studier av vetenskap

Rita Foss Lindblad

... gender and science are co-constituted; the point is not women in/and science, or gender in/and science, but gender-and-science-in-the-making.

Karen Barad (2007, s 419)

Under drygt tre decennier har relationen mellan vetenskap och genus analyserats av feministiska forskare verksamma inom området feministiska vetenskapsstudier. Området är mångvetenskapligt (alltifrån vetenskapsfilosofi/teori till antropologi, historia, sociologi, statsvetenskap med flera) och rymmer många och ibland motstridiga sätt att se både på vetenskap och på det feministiska vetenskapsprojektet. Arbetet med att etablera nya begrepp och ge gamla begrepp som objektivitet, sanning och kunskap nya innebörder har varit en viktig förutsättning för områdets utveckling och har också fått konsekvenser i vetenskaps-samhället i stort. I dag är det, inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap, vanligt att ifrågasätta och problematisera dominerande föreställningar om vetenskapen som universell sanning och ett objektivt och värdeneutralt sanningssökande, fritt från mänsklig partiskhet och inflytande från sociala och politiska faktorer. De feministiska vetenskapsstudierna har varit oerhört viktiga i sammanhanget och erbjudit oss alternativa sätt att se på och utöva vetenskap.

Vetenskapskritik

Genom att rikta fokus mot genus har särskilda och centrala delar i det vetenskapliga projektet kommit att uppmärksammas, studeras

och kritiseras. Exempelen är många. Vissa studier har intresserat sig för vilka konsekvenser socialt producerade skillnader mellan män/kvinnor, manligt/kvinnligt har eller har haft för kvinnor (och ibland män) inom vetenskaperna. Andra studier har haft fokus på hur socio-politiska kategorier som genus, ras, etnicitet och sexualitet producerats och legitimerats av vetenskaplig kunskap. Konsekvenserna av mansdominans och manscentrering inom vetenskaperna och inverkan av genus på vetenskaplig kunskapsproduktion och dess organisering hör också till de mer utforskade områdena.

Vissa mönster i dominerande tankesätt och praktiskt vetenskapsutövande har kunnat påvisas. **Androcentrism** – ett gynnande av män och mäns domäner och perspektiv – och **sexism** – en direkt nedvärdering av kvinnor och det kvinnliga – har visat sig vara påfallande vanligt inom olika vetenskapsgrenar. Androcentriska och sexistiska föreställningar kan förklara diskriminering, trakasserier och kränkningar av kvinnor inom vetenskaperna och kan också förklara svårigheter för kvinnor att vinna erkännande för sin forskning (Rossiter, 1982; 1995; Shiebinger, 1989). Androcentrism och sexism kan också sägas ligga till grund för forskning som producerat kunskap eller teknologier med direkt negativa konsekvenser för kvinnor inom exempelvis genforskning och reproduktionsteknologi (Corea, 1987) och har också kunnat observeras i forskning som förstärkt rådande genusstereotyper genom att överföra ett tänkande om genus på de fenomen som studerats. Detta har visat sig gälla också för naturvetenskapliga fenomen, inte minst inom de biologiska vetenskaperna (Rose, 1983; Longino, 1983).

Ett välkänt exempel är "berättelsen" om ägget och spermier. I både vetenskapliga och populärvetenskapliga texter har befruktingen beskrivits som slutfasen av en kamp spermier emellan. Vinnaren – den snabbast simmande spermien – blir den som till slut kan tränga in i det passivt väntande ägget (Martin, 1991). Trots att spermiers förmåga att "simma" bevisligen är svag, har berättelsen en tendens att upprepas och kan för många än i dag framstå som sann.

Tendensen att reproducera genusstereotyper som denna har visat sig ha begreppsliga särdrag. Att tänka och förstå världen eller fenomen i världen som bestående av två motsatta principer, så kallade **dualismer**, är ett sådant. Dualistiskt tänkande har inte sällan tagit formen av dikotomier, ett särdrag där principerna eller sorterna förstås vara diamen-

tralt motsatta varandra. Motsatspar som natur/kultur, människa/djur, tanke/känsla har i sådana fall inte bara kommit att svara mot föreställningar om manligt/kvinnligt utan också innehållit föreställningar om manlig överhöghet – där kultur står över natur, män över kvinnor etc.

De politiska konsekvenserna av dessa begreppsfigurer är tydliga, ibland förödande. Ett exempel är rätten att exploatera naturen. Vetenskapshistoriska studier har visat hur en mekanistisk världsbild slog ut tidigare magiska föreställningar om moder jord/natur redan vid tiden för den vetenskapliga revolutionen på 1600-talet. Ett ödmjukt och vördsamt förhållande till naturen raserades och naturen förklarades själlöst följa mekanikens lagar. Både symboliskt och konkret har samband mellan vetenskapens dominans över naturen och mäns dominans över kvinnor kunnat påvisas (se Merchant, 1989; Keller, 1992).

Kunskapsteoretiska positioner

Med feministisk vetenskapskritik följde en filosofisk legitimering av en alternativ kvinnlig eller feministisk forskning (Keller, 1983). De kunskapsteoretiska grunderna för alternativen har sammanfattats i tre positioner: **feministisk empirism**, **feministisk ståndpunktsteori** och **feministisk postmodernism** (Harding, 1986; 1991; 2004). Olikheterna dem emellan finns framförallt i synen på, och möjligheterna till, objektiv och "sann" kunskap.

Den feministiska empirismen har ibland kallats **efterföljarvetenskap** eftersom den har mycket gemensamt med traditionella vetenskapsideal. I korthet menar den feministiska empirismen att feministisk forskning kan hålla ovidkommande icke-vetenskapliga faktorer och värderingar stängna genom att upprätthålla idealen för vetenskaplig stringens (exempelvis opartiskhet) och bevisföring i metodanvändningen. Härigenom förbättras också objektiviteten. Positionen har utvecklats i en riktning som bejakat sociala faktorer och värden som viktiga och nödvändiga element i kunskapsproduktion och ses därför ibland som en retorisk skapelse som bereder marken för den ståndpunktsfeministiska positionen. Till skillnad från denna grundas enligt feministisk empirism emellertid fortfarande skillnaden mellan bra och dålig forskning i vetenskapliga bevis (Longino, 1993; Hankinson Nelson; 1990; Intemann; 2010).

I ståndpunktsfeminismen får vetenskapens sociala dimensioner konsekvenser för sättet att förstå och stärka den feministiska forskning-

ens objektivitet. Två teser som hänger samman är viktiga: Enligt den första tesen är all kunskap **socialt situerad** – den produceras i specifika sammanhang av och för specifika aktörer och sammanhang. Enligt den andra tesen finns möjligheten av **privilegierade kunskapspositioner** – kunskap kan alltid prövas från fler infallsvinklar, varav vissa är bättre än andra. Kunskap om förtryckande sociala strukturer och relationer blir exempelvis trovärdigare om utgångspunkter tas i de förtrycktas position och erfarenheter. I stället för att försvaga objektiviteten, kan objektiviteten stärkas (stark objektivitet). I studier om rasism förväntas på motsvarande sätt objektiviteten stärkas om studierna utgår från de utsattas position (jfr. Smith, 1974).

Med den feministiska postmodernismen blir det feministiska vetenskapsprojektet mindre stabilt. Projektet ges inte längre kunskapsmässiga företräden. Alla antaganden om stabila och enhetliga identiteter och essentiella egenskaper (kärnegenskaper) förkastas, också innebörden av "feminism" och "kvinnor". Mot likhet och entydighet blir erkännande av skillnader och pluralism centralt och färgar också synen på feminismen som politiskt och vetenskapligt projekt. Inflytandet från poststrukturalistiska teoribildningar och kritiken från feminister utanför den "vita heterosexuella medelklassen" är tydlig (se Zita, 1988). I likhet med den feministiska empirismen och ståndpunktsfeminismen ses emellertid kunskap som representation – som återpresentation av något som existerar oberoende av kunskapspraktikerna. Men eftersom relationen mellan kunskap-värld aldrig kan bevisas enligt den feministiska postmodernismen följer att kunskap ses som relativ, hållbar endast inom sina egna ramar och förutsättningar. Sandra Hardings feministiska postmodernism frammanade frågan: hur kan en radikal relativism – där all kunskap är lika mycket, eller lika litet, värd – undvikas?

Från representation till performativitet

Genom att inte längre betrakta kunskap som representation – som en avbildning av *något* bortom kunskapen givet – har frågan hanterats i en ny riktning. De feministiska vetenskapsstudierna har rört sig i samma performativa riktning som vi kan se exempel på inom poststrukturalistisk teoribildning. På samma sätt som Judith Butler (1993) har omvandlat genus från "essens" till "görande" kan vi i dag se exempel på att de performativa processerna av vetenskaplig kunskapstillbli-

velse studeras. Tidigare åtskillda kategorier – som subjekt och objekt, kunskap och värld, det sociala och det vetenskapliga, det materiella och det språkliga – har i dag både kommit att tänkas och studeras som intraaktiva, snarare än i relation till varandra. Detta är tydligt inte minst i Donna Haraways (1989; 1991) och Karen Barads (2003; 2007) arbeten. Här kan vi i dag se exempel på ett tänkande där kunskapsobjektet villkorats både materiellt och språkligt och hur det, tvärtemot tidigare antaganden, kommit att ses som aktivt involverat i den vetenskapliga kunskapsproduktionen. Både Haraway och Barad har, på lite olika sätt, därmed fortsatt försöken att etablera en vetenskapsfilosofisk position *bortom* de motsättningar mellan realism och konstruktivism som kan anas ligga till grund för Hardings särskilnad av tre kunskaps-teoretiska positioner.

Synen på relationerna mellan vetenskap, kunskap och värld är centralt i feministisk forskning överlag. Feministiska vetenskapstudier har varit, och kommer troligen fortsatt att vara, en viktig inspriationskälla för att hålla intresset för dessa frågor levande.

Rekommenderad vidareläsning

För en överblick över både tidigare och mer nutida vetenskapsstudier vill jag rekommendera Emma Whelans *Politics by other Means: Feminism and Mainstream Science Studies* från 2001 och *Feminist Science Studies: A new Generation* av Gena Crasnows med flera från samma år. Boken *Manifestly Haraway* från 2016, av Donna Haraway och Cary Wolf, visar aktualiteten i Haraways tankar och manifest än i dag. Ett översiktsarbete av vikt är också *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* från 2015 med Sharon Crasnow med flera som redaktörer.

Referenser

- Barad, Karen (2003): "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28 (3): 801-831.
- Barad, Karen (2007): *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Durham & London: Duke University Press.
- Butler, Judith (1993): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.

- Corea, Gena et al. (1987): *Man-Made Woman: How New Reproductive Technologies Affect Women*, Bloomington: Indiana University Press.
- Crasnow, Sharon, Alison Wylie, Wenda K. Bauchspies & Elizabeth Potter (2015): "Feminist Perspectives on Science", Zalta, Edward N. (red.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/feminist-science/>>.
- Hankinson Nelson, Lynn (1990): *Who Knows: From Quine to a Feminist Empiricism*, Philadelphia: Temple University Press.
- Haraway, Donna (1989): *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, New York: Routledge.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge.
- Harding, Sandra (1986): *The Science Question in Feminism*, Ithaca NY: Cornell University Press.
- Harding, Sandra (1991): *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Harding, Sandra (2004): "Rethinking Standpoint Epistemology: What is "Strong Objectivity?"", *The Feminist Standpoint Reader*, Sandra Harding (ed). New York: Routledge.
- Intermann, Kristen (2010): "25 years of Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Where are we now?", *Hypathia*, 25 (4): 778-796.
- Keller, Evelyn Fox (1992): *Secrets of Life, Secrets of Death: Essays on Language, Gender and Science*, New York: Routledge.
- Keller, Evelyn Fox (1983): *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock*, New York: W.H. Freeman and Company.
- Longino, Helen & Ruth Doell (1983): "Body, Bias, and Behaviour: A Comparative Analysis of Reasoning in Two Areas of Biological Science", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 9: 206-227.
- Longino, Helen (1993): "Subjects, Power, and Knowledge: Description and Prescription in Feminist Philosophy of Science", Linda M Alcoff & Elizabeth Potter (red.), *Feminist Epistemologies*, New York: Routledge.
- Martin, Emily (1991): "The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 16: 485-501.
- Merchant, Caroline (1980): *The Death of Nature: Women, Ecology, and*

- the Scientific Revolution*, New York: Harper and Row.
- Rose, Hillary (1983): "Love, Power and Knowledge: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 9: 73-90.
- Rossiter, Margaret (1982): *Women Scientist in America: Struggles and Strategies to 1940*, Baltimore, MD: John Hopkins.
- Rossiter, Margaret (1995): *Women Scientist in America: Before Affirmative Action, 1940-1972*, Baltimore, MD: John Hopkins.
- Shiebinger, Londa (1989): *The Mind Has No Sex? Women in the Origins of Modern Science*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Dorothy (1974): "Women's Perspectives as a Radical Critique of Sociology", *Social Inquiry*, 44: 7-13.
- Whelan, Emma (2001): "Politics by Other Means: Feminism and Mainstream Science Studies", *Canadian Journal of Sociology*, 26(4): 535-581.
- Zita, Jacquelin N (1988): "Feminism och vetenskapsteori – en kritisk granskning", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 2: 52-65.

Politik, makt och kön

Maria Jansson

I juli 2000 antog FN:s säkerhetsråd enhälligt resolution 1325, med titeln *Kvinnor, fred och säkerhet*. Resolutionen var efterlängtat. Kvinnoorganisationer hade jobbat oförtrutet under lång tid för att få kvinnors villkor i krig att uppmärksammas och åtgärdas (Kronsell 2011). Resolutionen uppmärksammar att kvinnor drabbas på andra sätt än män i krig och konflikter och uppmanar till att skydda och värna kvinnors rättigheter i dessa situationer, samt uppmanar FN:s medlemsstater att öka kvinnorepresentationen i sammanhang som handlar om säkerhet. Resolution 1325 är ett exempel på en internationell **jämställdhetsreform**, en politisk åtgärd som syftar till att skapa mer lika villkor för kvinnor och män. Resolutionen kan också sägas ha fått stort genomslag både i internationella och nationella sammanhang. Exempelvis har över fyrtio länder, bland dem Sverige, upprättat nationella handlingsplaner. Den svenska handlingsplanen ska implementeras av myndigheter och av försvarsmakten. Resolution 1325 ligger också till grund för den så kallade feministiska utrikespolitik som lanserades av regeringen och utrikesminister Margot Wallström 2014. Jag kommer att använda 1325 som utgångspunkt för att diskutera a) utgångspunkter för forskning om kön och politik, b) några olika inriktningar som forskning om kön och politik kan ha och c) villkoren för att bedriva jämställdhetspolitik, som exempelvis att arbeta med genomförandet av resolution 1325.

Många uppfattade resolution 1325 som en stor seger. Och visst var det en ovanlig händelse. För det första innebar resolutionen att frågor som ofta uppfattas som **privata** snarare än **politiska** uppmärksammas. Resolutionen talade både om våldtäkter i krig och om att minröjningsuppdrag måste ta hänsyn till den könsarbetsdelning som råder på

plats eftersom detta gör att kvinnor och män har olika rörelsemönster. Feministisk forskning i allmänhet och feministisk forskning om politik i synnerhet börjar ofta i en kritik av vad som räknas in i begreppet **politik** och vilka frågor som ska anses vara politiska och därmed kunna förhandlas som gemensamma angelägenheter (Jansson och Freidenvall 2011). I resolution 1325 togs kvinnors vardag i beaktande på ett sätt som inte så ofta sker när man talar om säkerhetspolitik.

Men att göra feministisk politik, menar många forskare och aktivister, handlar om mer än att uppmärksamma skillnader. Det handlar också om att försöka förändra den rådande **maktrelationen** mellan kvinnor och män. Makt är centralt i feministisk teori, och utgår oftast från en strukturell förståelse av makt som innebär att alla institutioner och relationer i samhället genomsyras av en könsordning (Wendt Höjer och Åse 2007).

Feministisk forskning om politik handlar ofta om att undersöka denna maktrelation. Jag kommer här med resolution 1325 som utgångspunkt att visa på några **olika sätt** som man kan studera resolutionen och politiken kring den.

Ett sätt är att utgå från **kvinnors organisering** (Eduards 2002). Att undersöka hur transnationella kvinnoorganisationer spelar en roll i internationell politik är ett exempel på det. Resolution 1325 är som tidigare nämnts resultatet av kvinnoorganisationers envista arbete. På samma sätt har olika konferenser och möten som anordnats av FN sedan 1980-talet spelat roll. Ett viktigt exempel här är den omtalade världskonferensen om kvinnor som ägde rum i Beijing 1995 (Cockburn 2007). Kvinnors organisering och kamp för att nå sina mål har studerats både ur ett historiskt och ett samtida perspektiv. Suffragetterna i England, grupp 8 i Sverige och HBTQ-rörelsen i USA är några exempel. Enskilda aktioner som exempelvis när kvinnor i Sverige gick samman 1976 för att stoppa förslag till en ny och mildare våldtäktslagstiftning (Myrvang 2015) har också studerats.

Ett annat sätt att undersöka kvinnors **politiska deltagande** och villkor kan ske genom fokus på kvinnors **representation** (eller brist på representation). Exempelvis har forskare påpekat att resolution 1325 har tolkats väldigt snävt, så att kvinnors deltagande i hög utsträckning handlat om att rekrytera fler kvinnor som soldater, medan kvinnor fortfarande inte representeras i de viktiga säkerhetspolitiska förhand-

lingarna (Ellerby 2008). Just representation är ett vanligt sätt att undersöka kvinnors deltagande i olika sammanhang. Könrepresentation i riksdagen och andra politiska församlingar har undersökts. Hur nomineringsprocesser går till, hur kvinnors närvaro påverkar utfallet av politiken och vilka hinder kvinnor möter som representanter är några frågor som ställs inom detta fält (se Freidenvall 2011 för en översikt).

Ett tredje sätt att undersöka politik, makt och kön fokuserar på hur kvinnor påverkas av **politikens innehåll och utformning**. Till exempel reglerar 1325 bara förhållanden under och direkt efter konfliktsituationer. Under en postkonfliktsituation (tiden direkt efter en konflikt) kan exempelvis våldtäktsmål tas upp av internationellt tillsatta domstolar som dömer i frågor om våldtäkt i krig. När denna period tar slut lämnas sådana åtal till reguljära domstolar och lagar som kanske inte erkänner våldtäkt som ett brott. Det innebär att kvinnor måste skynda sig att anmäla våldtäkter för att de ska hinna behandlas, vilket ibland är svårt eftersom kvinnor ofta tvekar om att anmäla (McLeod 2011). Studier av politikens påverkan på kvinnors villkor är vanliga, exempelvis har det forskats på politik som berör mäns våld mot kvinnor, abort, barnomsorg, skilsmässor, kvinnors arbete och ekonomi (se Edwards och Rönnblom 2008 för en översikt).

Ett fjärde sätt att undersöka kön och politik är att fokusera på själva **förståelsen av kön** i olika sammanhang. Resolution 1325 **konstruerar kön** och könsrelationer på ett sätt som upprätthåller heterosexuella normer och könsförståelser. Detta får också konsekvenser för exempelvis vad kvinnor uppfattas kunna göra eller vilka sammanhang kvinnor uppfattas kunna vara med i. Flera feministiska forskare har påpekat att resolution 1325 utgår från en föreställning om att kvinnor av naturen är fredliga, och att kvinnor måste beskyddas (Jansson och Edwards, 2016, Shepherd 2008). Analyser av hur kvinnor konstrueras i **jämställdhetspolitiska** reformer har också gjorts, både i svenska och internationella sammanhang. Exempelvis konstruerar politiska texter och tal om hedersvåld de unga kvinnor som utsätts som symboler för att markera gränser mellan det svenska och det icke-svenska (Carbin 2010).

Ett femte angreppssätt är att utgå från **postkolonial feministisk teori**. Till exempel har forskare visat att diskussioner kring 1325 bidrar till att skapa bilder av framför allt svarta män från Afrika som ociviliserade vildar som våldtar kvinnor (Baaz Eriksson och Stern 2013). Ur ett

postkolonialt feministiskt perspektiv har jämställdhet och västerländsk feminism visat sig bidra till att upprätthålla kolonial ideologi och västerländsk dominans (Mohanty 2007).

Slutligen, mitt sjätte och sista exempel på hur politik och kön kan studeras utgår från begreppen **appropriering** och **kooptering**. Det handlar om att visa hur jämställdhet används på helt andra sätt än det var tänkt när kvinnorörelsen kämpade för att få upp frågorna på den politiska dagordningen. När jämställdhet sätts in i ett sammanhang som genomsyras av befintliga maktordningar så förändras dess innebörd. Exempelvis utgick kvinnorörelsens krav på att säkerhetsrådet skulle ta upp kvinnors säkerhet från en antimilitaristisk agenda och från en feministisk idé om en könsmaktordning. Båda dessa grundläggande tankar gick dock förlorade i förhandlingarna om 1325, där relationen mellan kvinnor och män skrivits fram utan en maktförståelse. Dessutom har kvinnors säkerhet använts som argument för militära interventioner exempelvis i Afghanistan och Irak (Jansson och Edwards 2016). Den här typen av processer kan leda till att kvinnorörelser blir inskrivna i politiken på sätt som kringskär deras frihet och handlingsförmåga, vilket kallas för **kooptering**. När det istället handlar om innehållet i politiken, hur kvinnors krav skrivs in i politiken, men ges en annan, mindre radikal innebörd, eller används för andra syften, brukar det kallas **appropriering** (Eisenstein 2010, Reeves 2012).

Att genomföra målsättningarna i resolution 1325 har varit svårt. **Motståndet** mot innehållet är stort. Kvinnoorganisationer som arbetar med resolutionen möter ofta både våld, hot och förnedring (Farr 2011, Gibbings 2011). Det är ett exempel på hur arbete med att påtala kvinnors villkor eller förändra relationerna mellan kvinnor och män vad gäller makt, politiskt inflytande och rättigheter fortfarande är laddat. Motstånd, och frågan om vem/vilka som gör motstånd, är alltså viktiga då politik, makt och kön diskuteras. Det är som att själva tanken på att förändra relationerna, och därmed också maktfördelningen, mellan könen är utmanande eftersom sådana förslag tänjer gränserna för vad som betraktas som politiskt förhandlingsbart.

Rekommenderad vidareläsning

Allmänt om feminism och politik

Freidenvall, Lenita & Maria Jansson (red.) (2011): *Politik och kritik: En*

feministisk guide till statsvetenskap, Lund: Studentlitteratur.

Om feminism och säkerhet

Detraz, Nicole (2012): *International Security and Gender*, Cambridge: Polity.

Om sexualiserat våld ur ett postkolonialt perspektiv

Eriksson Baaz, Maria & Maria Stern (2013): *Sexual violence as a weapon of war? Perceptions, prescriptions, problems in the Congo and beyond*, London: Zed books.

Om hur 1325 kom på agendan

Pratt, Nicola & Sophie Richter-Devroe (2011): "Critically Examining UNSCR 1325 on Women, Peace and Security", *International Feminist Journal of Politics* 13 (4): 489–503.

Referenser

Baaz Eriksson, Maria & Maria Stern (2013): *Sexual violence as a weapon of war? Perceptions, prescriptions, problems in the Congo and beyond*, London: Zed books.

Carbin, Maria (2010): *Mellan tystnad och tal – flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Stockholm Studies in Politics, Stockholms universitet.

Cockburn, Cynthia (2007): *From Where We Stand: War, Women's Activism and Feminist Analysis*, London: Zed Books.

Eduards, Maud (2002): *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Malmö: Liber.

Eisenstein, Hester (2010): *Feminism Seduced: How Global Elites Use Women's Labor and Ideas to Exploit the World*, Boulder: Paradigm Publishers.

Eisenstein, Zillah (2007): *Sexual Decoys: Gender, Race and War in Imperial Democracy*, London: Zed Books.

Ellerby, Klara (2013): "(En)gendered Security? The Complexities of Women's Inclusion in Peace Processes", *International Interactions*, 39:435–460.

Farr, Vanessa (2011): "UNSCR 1325 and Women's Peace Activism in the Occupied Palestinian Territory", *International Feminist Journal*

- of Politics*, 13 (4): 539-556.
- Freidenvall, Lenita (2011): "Introduktion till svensk politik", *Politik och kritik: En feministisk guide till statsvetenskap*, Freidenvall & Jansson (red.), Lund: Studentlitteratur.
- Gibbings, Sheri Lynn (2011): "No Angry Women at the United Nations: Political Dreams and the Cultural Politics of United Nations Security Council Resolution 1325", *International Feminist Journal of Politics*, 13 (4): 522-538.
- Jansson, Maria & Maud Eduards (kommande 2016): "Men at War: The Politics of Gender in UN Security Council", accepterad för publicering i *International Feminist Journal of Politics*.
- Jansson, Maria & Lenita Freidenvall (2011): "Spegel, spegel... en introduktion till studiet av kön och politik", *Politik och kritik: En feministisk guide till statsvetenskap*, Freidenvall & Jansson (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Kronsell, Annica (2011): *Gender, Sex, and the Postnational Defense: Militarism and Peacekeeping*, Oxford: Oxford University Press.
- McLeod, Laura (2011): "Configurations of Post-Conflict: Impacts of Representations of Conflict and Post-Conflict upon the (Political) Translations of Gender Security within UNSCR 1325", *International Feminist Journal of Politics*, 13 (4): 594-611.
- Mohanty, Chandra Talpade (2007): *Feminism utan gränser: Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*, Hagersten: Tankekraft förlag.
- Myrvang, Ulrika Thomsson (2015): *Systerskapets strategier: Om kvinnopolitiska praktiker i svensk demokrati*, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Reeves, Audrey (2012): "Feminist Knowledge and Emerging Governmentality in UN Peacekeeping: Patterns of Co-Optation and Empowerment", *International Feminist Journal of Politics*, 14 (3): 348-369.
- Shepherd, Laura J. (2008): *Gender, Violence & Security: Discourse as Practice*, London: Zed Books.
- Sjoberg, Laura (2011): "Emancipation and the Feminist Security Studies Project: An Engagement with Soumita Basu", *Feminism and International Relations: Conversations about the Past, Present and Future*, A. J. Tickner & L. Sjoberg (red.), 115-122. London: Routledge.
- Wendt Höjer, Maria & Cecilia Åse (2007): *Politikens paradoxer: En introduktion till feministisk politisk teori*, Lund: Academia Adacta.

Intersektionalitet

Irene Molina

Intersektionalitet kan betraktas både som ett redskap, som en teoretisk utgångspunkt och som en metodologisk hjälp inom forskning och aktivism. Inom kartografin – läran om att framställa kartor – betyder intersektion skärningspunkten mellan en breddgrad och en meridian och är den punkt som tillåter identifieringen av en exakt plats. Inom samhällsvetenskap och humaniora idag härstammar begreppet från den postkoloniala feminismen och åsyftar skärningspunkter mellan olika maktstrukturer, samt den roll dessa spelar i maktens formation. Den kartografiska metaforen är effektiv och illustrerande eftersom intersektionalitet är ett perspektiv som syftar till att kartlägga maktens landskap och möjliggöra en orientering i hur olika dimensioner av makt samverkar, trots deras komplexitet. Begreppet myntades av juristen Kimberlé Crenshaw (1991) i ett försök att visa det amerikanska domstolsväsendet att ras- och könsdiskriminering ofta sker simultant och är svåra att särskilja ifrån varandra.

Intersektionalitet i den svenska kontexten

I en liknande anda introducerades begreppet i Sverige i antologin *Maktens olika förklädnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* (de los Reyes, Molina och Mulinari, 2002). I antologin visades hur rasism, sexism och klassförtryck är tre strukturerande element i maktens landskap, samt hur de kommer till uttryck i Sverige. En fråga som postkoloniala feminister har uppmärksammat är just förhållandet mellan dessa tre och andra förtryckande mekanismer. Det finns en rad internationella forskningsarbeten som visar att det finns en intim och simultan relation mellan just sexism, rasism och klassförtryck

(Hill Collins 1991, 2012, Brah 1992, 2006, Lewis, 2000, 2004). Men även andra maktstrukturer som leder till funkism (Granvik och Söder 2008), ålderism (Krekula, Närvanen och Näsman 2005) och heteronormativitet (Dahl och Tiby 2005; Bromseth och Darj 2010) har kunnat analyseras med hjälp av intersektionalitetsperspektiv.

Den postkoloniala feminismen har, i Sverige och på andra platser, använt intersektionalitet för att utmana den så kallade mainstream-feminismen, förklara existensen av flera maktordningars verkan och för att inkludera komplexitet i sin forskning och aktivistiska kamp.

De historiska rötterna till samspelet mellan olika maktordningar är viktiga att känna till för att förstå hur vardagen ter sig för de grupper som diskrimineras genom en eller flera maktordningar. Ett exempel kan hämtas från själva nationalstatens formation som inbegripit både rasism och sexism. Feminister som studerar internationell politik har visat att i berättelser som beskriver nationalstaten legitimeras och kombineras idéer om en överlägsen etnicitet (rasism) med en retorik som placerar nationen i en kvinnlig kropp (sexism). Den dominerande etniciteten konstrueras i dessa berättelser både som biologiska och kulturella egenskaper. I Sverige är Moder Svea till exempel en viktig nationell symbol, hennes kön, och hur hon avbildas, är inte neutrala element i konstruktionen och representationen av nationen Sverige. I boken *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature* (Haraway, 1991) analyseras hur vetenskapsteoretiska biologiska (och maskulinistiska) föreställningar från 1700- och 1800-talet förenas med militaristiska idéer och sedan används för att legitimera nationens stängda territorier. I detta sätt att skapa nationer representeras det yttre hotet av de Andra – andra människor, andra kulturer, andra etniciteter, andra raser, andra platser, etc. Som Joan Sharp (1996) påpekar har föreställningarna om de Andra länge funnits i nationalistiska och etnocentriska berättelser. Men även den historiska uppdelningen mellan män och kvinnor måste, enligt queer- och postkoloniala feminister, problematiseras. "Kvinnan" är inte den enda andra, utan det finns andra Andra, och därmed är kvinnoförtrycket inte så linjärt och enkelt som att alla kvinnor kollektivt förtrycks av alla män. Det finns, menar postkoloniala feminister som Chandra T. Mohanty (2007), olika konstruktioner av kvinnan och kvinnlighet, på samma sätt som det finns olika konstruktioner av maskuliniteter. På samma sätt finns det dominerande femi-

nistiska uppfattningar om hur genus och genusrelationer ter sig. Konstruktionen av invandrankvinnan och arbeterskan är exempel på olika kvinnliga konstruerade identiteter där inte bara kunskap om patriarkat och sexism, utan även medvetenhet om rasism och klassförtryck behövs för att nå en förståelse av maktrelationers betydelse.

Ett annat intressant forskningsfält för intersektionella analyser är forskningen om medier. Studier har visat att mediala skildringar av migranter inte bara rasifierar utan även sexifierar subjekten, det vill säga: migranterna reduceras till bärare av rasspecifika och sexuella egenskaper. I en diskursanalytisk studie av massmedia (Ericsson, Molina och Ristilammi 2002) visas att enligt denna logik blir flickor ofta representerade som traditionella, passiva, och sexuellt förtryckta medan pojkarna framställs som exotiska och i varierande grad farliga. Medan latinamerikanska pojkar till exempel kan skildras som passionerade och närmast som sexsymboler finns det en islamofobisk stereotyp, där pojkar från Mellanöstern porträtteras som en homogen grupp av farliga orientaler och potentiella våldtäktsmän. Dessa pojkar skulle, enligt stereotypen, utgöra ett hot för svenska tjejer, mot vilka de påstås ha utvecklat ett förakt. Författarna diskuterar hur sexifiering och rasifiering av ungdomar i svenska förorter är en viktig del av den omfattande koloniala stigmatiserande retoriken som medier använder för att beskriva förorten. Detta är ett exempel på hur klassförtryck, sexism och koloniala rasistiska tankestrukturer hänger ihop. Tittar man på varje identitetskonstruktion för sig – till exempel passiva flickor, patriarkala pojkar eller förortsungdomar – utan att placera dessa konstruktioner i ett sammanhang där rasism som ideologi samspelar med sexism och med klassförtryck, missar man det sätt på vilket makten ständigt återskapar sig själv. Studiet av hur de hänger samman har dock under senare år blivit en angelägenhet för många akademiker världen över. Dessa ideologier har tidigare förståtts som parallellt existerande när de i själva verket har förstärkt varandra. Man kan till och med fråga sig ifall den ena kunde ha utvecklats utan samspelet med de andra två.

Möjligheter med utmaningar

Att tänka på maktordningar som integrerade enligt intersektionalitetsperspektivet kräver att du redan från början kan formulera frågorna, planera, analyserna och föreställa dig resultaten utifrån ett integrerat tän-

kande. Det vill säga att det inte räcker med att analysera kön separat från ras eller klass och sedan lägga ihop olika variabler. Uppgiften är inte lätt, eftersom det till skillnad från positivistiska linjära sätt att bedriva forskning inte finns några enkla formler att utgå från eller några entydiga svar att leverera. Tvärtom utgår intersektionell feministisk analys från en komplexitet där sociala relationer, och i synnerhet maktrelationer, produceras och reproduceras på ett intrikat sätt. Analysen och kritiken av dessa är målet för forskningen. Användningen av intersektionalitetsperspektivet i förståelsen av maktrelationerna genus-klass-ras har också en politisk sprängkraft, inom och utanför universitetet. Intersektionalitet kan nämligen göra människors identiteter, i dess komplexitet, mer rebeliska genom att synliggöra de multipla maktordningar de befinner sig inom. De motsägelsefulla berättelser som konstruerar invandrarkvinnan kan förvandlas till en subversiv, politiskt utmanande intersubjektivitet (tillhörande flera självvalda identiteter, som till exempel antirasist, feminist och antikapitalist), och användas i aktivistisk kamp.

All användning av intersektionalitetsbegreppet ser dock inte likadant ut. Det finns grovt sett två olika inriktningar inom intersektionalitetsforskningen. Den ena sätter fokus på identitet och undersöker vad det innebär för en individ att tillhöra flera olika kategorier samtidigt. Hur bemöts till exempel en lesbisk kvinna som kommer från ett utomeuropeiskt land på den svenska arbetsmarknaden? Inom den andra inriktningen ligger fokus snarare på de system som skapar maktordningarna – sexism, rasism och kapitalismens klassförtryck. Den politiska sprängkraften hos intersektionalitet förstådd på detta senaste sätt består i att den utmanar de maktordningar som finns i samhället, både strukturellt och i vardagen. Forskningen och debatten om intersektionalitet blir en politisk kraft om den lyckas avslöja och skapa debatt kring multipel diskriminering.

Rekommenderad vidareläsning

de los Reyes, Paulina (red.) (2014): *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*, forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet, SOU2014:34, Stockholm: Fritzes.

de los Reyes, Paulina & Diana Mulinari (2005): *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Malmö: Liber.

Molina, Irene (2007): "Intersektionella rumsligheter", *Tidskrift för genusvetenskap*, 3:7-21.

Referenser

- Brah, Avtar (1992): "Difference, Diversity and Differentiation", Donald, James & Ali Rattansi (red.), *Race, Culture and Difference*, London: Sage.
- Brah, Avtar (2006): *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*, London: Taylor and Francis.
- Bromseth, Jannet & Frida Darj (2010): *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*, Skrifter från centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Collins, Patricia (2012): *On Intellectual Activism*, Philadelphia: Temple University Press.
- Crenshaw, Kimberlé (1991): "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review* 43 (6): 1241-99.
- Dahl, Ulrika & Eva Tiby (2005): "Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör", *Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet: En kunskapsinventering och situering av forskning*, Forum för levande historia.
- de los Reyes, Paulina, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) (2002), *Maktens olika förklådnader: Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm: Atlas.
- Ericsson, Urban, Irene Molina & Per Markku Ristilampi (2002): *Miljonprogram och media: Föreställningar om människor och förorter*, Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet.
- Granvik, Lars & Märten Söder (red.) (2008): *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och intersektionalitet*, Malmö: Gleerups.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York & London: Routledge.
- Hill Collins, Patricia (1990): *Black feminist thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Hyman.
- Krekula, Clary, Anna-Liisa Närvänen & Elisabeth Näsman (2005): "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3: 81-94.
- Lewis, Gail (2004): *Citizenship: Personal lives and social policy*, Bristol: The Policy Press in Association with the Open University.

- Lewis, Gail (2000): *'Race', Gender, Social Welfare: Encounters in a postcolonial society*. Cambridge: Polity Press.
- Mohanty, Chandra Talpade (2007): *Feminism utan gränser: avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*, Hågersten: Tankekraft.
- Sharp, Joan (1996): "Gendering Nationhood", Duncan, Nancy (red.) *BodySpace*, London: Routledge.

Kropp, sexualitet och känslor

Michell Göransson

Normer är sådant som tas för givet som sanningar, som naturligt eller bortom kritik. Genusforskare har genom åren gett otaliga exempel på att de flesta samhällen präglas av normer som handlar om kropp, sexualitet och känslor. Kroppar kategoriseras hela tiden av sin omgivning: de tillskrivs kön och ras, de betraktas som funktionsfullkomliga eller som funktionshindrade. Somliga kroppar sexualiseras, de görs till objekt för andras begär. Men kroppar förväntas också *ha* en **sexuell identitet** och de förväntas *vara* sexuella snarare än asexuella. Sexuella identiteter knyts dessutom till känslor som kärlek och förälskelse. Människor förmodas vara kännande varelser. Olika typer av känslor förknippas med olika grupper och individer: om somliga görs möjliga att älska, görs andra hatbara eller förknippas med fara. Detta är några av anledningarna till att genusforskning och feministisk forskning varit så intresserad av kroppar, sexualitet och känslor. I det här kapitlet kommer jag att resonera om hur ett urval genusforskare förhållit sig till dessa tre teman.

Sexualitetens område är genomsyrat av normer (Foucault 2004). Många gånger har feminister kastat ljus på att vi lever i en värld där kvinnors kroppar **exploateras**, **sexualiseras** och **objektifieras**, på ett personligt plan men också i till exempel medier, konst och populärkultur (Mulvey 1975, Dworkin 1992). Samtidigt har **sexradikala feminister** betonat att sexualitet kan användas som en väg till frigörelse: en frigörelse från normer som föreskriver vilka människor som förväntas njuta, hur och med vilka (andra) kroppar (Östergren 2006). Gayle Rubin (1993) är en feministisk forskare som konstaterat att sexuella praktiker hierarkiseras i enlighet med ett **sexuellt värdesystem** där dåligt sex skiljs från bra; normalt och naturligt sex. Bra sex förväntas invol-

vera två jämngamla personer i fertil ålder: en trovärdig kvinna och en trovärdig man, där mannen penetrerar kvinnan med den penis han erhållit vid födseln. Penetrationen bör ske hemma, allra helst i sängkammaren, på kvällstid och med fördragna gardiner. Bra heterosexuellt sex inkluderar med andra ord inte sexredskap, pornografi, fler partners, partnerbyten, inslag av bdsm eller fetischer. Och i bra, normalt sex är betalning uteslutet. Som Rubin påpekar lever vi i en värld där heterosexualitet naturliggörs, samtidigt som homosexualitet göms undan och förpassas till det som ibland kallas den homosexuella **garderober** (Rich 1986, Sedgwick 1990). Detta har att göra med att de flesta samhällen präglas av **heteronormer**, normer om och för heterosexualitet (Butler 2007, Kulick red. 2005). Sexualitetens område genomsyras också av andra normer, inte minst om känslor som gör gällande att människor bör kunna känna kärlek, förälskelse och attraktion. Sådana känslor bör dessutom riktas mot "rätt" typ av kroppar, åtminstone om en persons sexuella identitet ska te sig trovärdig. En människa som definierar sig som heterosexuell förväntas till exempel förälska sig i och attraheras av det som brukar kallas "det motsatta könet".

Föreställningar om kroppsliga skillnader är alltså viktiga för hur människors sexualitet förstås. Men hänvisningar till kroppsliga skillnader har även använts när andra gränser dragits upp mellan människor (Catomeris 2004:18). Föreställningar om att människor är styrda, eller till och med förutbestämda, av sin biologi brukar kallas **biologism**. Biologistiska argument har använts för att rättfärdiga allt från slaveri och rashygieniskt tänkande, till att argumentera mot kvinnors lönearbete. Karin Johannisson menar att kvinnor – både inom vetenskap, konst och litteratur – framställts som kroppsligare och sjukligare än män, rentav som fångar "i sin egen biologi" (Johannisson 1994:7). Med Simone de Beauvoirs ord har kvinnor, med hänvisning till biologisk skillnad, gjorts till *Det andra könet* (2002). Föreställningarna om kvinnors annanhet finns, och har funnits, också i synen på känslor. Om förnuft har länkats till vita män, har känslor, känslsamhet och kroppslighet kopplats samman med kvinnor (och andra grupper som ansetts avvika). Sådana idéer har varit centrala för västerländskt tänkande: från filosofin i antikens Grekland, till 1700-talets upplysningsfilosofi (Russell 1997). Feministen Mary Wollstonecraft skrev redan 1792 att "männen" försöker hålla kvar kvinnorna "i ett

barndomstillstånd". Lösningen menade hon fanns i utbildning och i att kvinnor skulle befrias genom att betraktas som lika förnuftiga som män (1996:29). Vardagligen brukar känslor förstås antingen som oförfälskade och "äkta" avtryck av någons inre känsloliv, eller som effekter av yttre påverkan. I det sista fallet antas något eller någon i omgivningen ge upphov till en specifik känsla. Den feministiska forskaren Sara Ahmed menar att alla känslor formas kulturellt (se Ganetz i denna skrift om "kultur"). Detta innebär att bland annat att vissa människor förväntas vara mer rädda än andra när de rör sig på offentliga platser, i synnerhet nattetid och på folktomma platser som i parker. Rädda kroppar krymper: de tvingas oupphörligt fundera över potentiella risker: riskplatser, farliga tidpunkter eller hotfulla personer. Detta visar att känslor *gör* något. Känslor **förkroppsligas**, de påverkar hur kroppar kan agera och ta plats (Ahmed 2004, 2011, Butler 2011).

Eftersom kvinnor förknippats med kroppslighet, är det inte förvånande att många feminister undvikit att skriva om biologi, för att istället undersöka och belysa hur genus skapas i språket och kulturen. Samtidigt är människor sina kroppar och kroppsmaterian gör sig påmind: kroppar blir sjuka, de dör (Haraway 2008, Grosz 1994, Butler 1993). Mot denna bakgrund har andra feminister snarare strävat efter att ge nya perspektiv på biologi. Elizabeth Grosz menar till exempel att kroppar inte kan betraktas som oskrivna blad. Snarare menar hon att kropparnas modell, exempelvis deras kön, har betydelse både för hur de kan levast och för hur de uppfattas av omvärlden (1994:156). Grosz är en av de genusforskare som brukar betecknas som **kroppsfeminister**. Dessa tar kroppen som utgångspunkt, men motsätter sig samtidigt ett biologistiskt och deterministiskt könsskillnadstänkande, det vill säga ett sätt att tänka där människors könsorgan förväntas avgöra hur de lever sitt liv (Lykke 2009:89f). Andra genusforskare menar att det inte går att kategorisera alla människor som antingen kvinno- eller manskönade. Till argumenten hör att människors biologi är mer varierad än vad uppdelningen gör gällande (Edenheimer 2005), samt att kön förstås på olika sätt i olika tider (Laqueur 1999) och på olika platser (Kulick 1998). Många människor definierar dessutom sin könstillhörighet på ett sätt som inte anses överensstämma med deras biologiska kön (Halberstam 2002). Allt fler genusforskare har börjat problematisera själva uppdelningen mellan organiska kroppar och icke-organiska föremål,

som exempelvis mobiltelefoner eller dildos (Göransson 2012). Dessa genusforskare brukar kallas **posthumanistiska**, eftersom de vill röra sig bortom humanismens fokus på människor. Frågan om vad som är en människokropp får här ett annat svar än hos de forskare jag nämnt tidigare. Posthumanistiska forskare betraktar kroppar som sammansättningar av organisk materia, föremål och teknik (Deleuze & Guattari 2015, Barad 2007, 2009, Alaimo red. 2009). Det kan låta som science fiction, men egentligen är det hela väldigt konkret: människor ser världen genom sina kontaktlinser, de använder preventivmedel som förändrar kroppens hormonbalans, de består av kemikalier från maten de äter och från kläderna de bär. För posthumanistiskt influerade feminister kan sådant som käppar, rullstolar, lösnaglar, silikoninlägg och ledhundar förstås som kroppsförlängningar eller som kroppsdelar, snarare än som föremål. Med Donna Haraways ord är vi alla **cyborger**, sammansättningar av maskin och människa, organiska och icke-organiska material, människa och djur (2008).

Rekommenderad vidareläsning

För fördjupad läsning rekommenderas *The Cultural Politics of Emotion* (2004) och *Vithetens hegemoni* (2011), båda skrivna av Sara Ahmed. *Material Feminisms* (Alaimo & Heckman red. 2008) är en bra ingång till kropps-feminism och för den som vill fördjupa sig i posthumanistiska perspektiv rekommenderas *Apor, cyborger och kvinnor* (Haraway 2008). Samlingsvolymen *Queersverige* är en bra ingång till frågor om sexualitet (Kulick red. 2005). Eftersom mitt kapitel inte lämnat utrymme för att diskutera relationer mellan mänskliga- och ickemänskliga djurs kroppar, vill jag också slutligen varmt rekommendera artikeln "Animal performances. An exploration of intersections between feminist science studies and studies of human/animal relationships" (Birke, Bryld & Lykke 2004).

Referenser

- Ahmed, Sara (2004): *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, Sara (2011): *Vithetens hegemoni*, Hägersten: Tankekraft förlag.
- Alaimo, Stacy & Susan Heckman (red.) (2008): *Material Feminisms*, Bloomington: Indiana University Press.

- Barad, Karen (2007): *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Durham och London: Duke University Press.
- Barad, Karen (2008): "Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter", Alaimo, Stacy & Susan Heckman (red.), *Material Feminisms*, Bloomington: Indiana University Press.
- Birke, Lynda, Mette Bryld & Nina Lykke (2004): "Animal performances: An exploration of intersections between feminist science studies and studies of human/animal relationships", *Feminist Theory*, 5(2): 167-183.
- Butler, Judith (1993): *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*, New York: Routledge.
- Butler, Judith (2011): *Sörjbara liv: Sörjandets och våldets makt*, Hägersten: Tankekraft förlag.
- Butler, Judith (2007): *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*, Göteborg: Daidalos.
- Catomeris, Christian (2004): *Det ohyggliga arvet: Sverige och främlingen genom tiderna*, Stockholm: Ordfront.
- de Beauvoir, Simone (2002): *Det andra könet*, Stockholm: Norstedt.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari (2015): *Tusen platåer: Kapitalism och schizofreni*, Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Edenheim, Sara (2005): *Begärets lagar: Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Foucault, Michel (2004): *Sexualitetens historia, band 1: Viljan att veta*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Grosz, Elisabeth (1994): *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*, Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.
- Göransson, Michelle (2012): *Materialiserade sexualiteter: Om hur normer framträder, förhandlas och ges hållbarhet*, Stockholm/Göteborg: Makadam förlag.
- Halberstam, Judith 2002 (1998): *Female Masculinity*, London: Duke University Press.
- Haraway, Donna (2008): *Apor, cyborger och kvinnor: Att återuppfinna naturen*, Stockholm/Stehag: Östlings Bokförlag Symposion.
- Johannisson, Karin (1994): *Den mörka kontinenten: Kvinnan, medicin*

- nen och fin-de-siècle* Stockholm: Norstedts Förlag.
- Kulick, Don (red.) (2005): *Queersverige*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Kulick, Don (1998): *Travesti: Sex, gender and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*, Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Laqueur, Thomas (1999): *Om könens uppkomst: Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Mulvey, Laura (1975): "Visual Pleasure and Narrative Cinema", *Screen*, 16 (3).
- Rich, Adrienne (1986): *Obligatorisk heterosexualitet och lesbisk existens*, Stockholm: Förlaget Matrixx.
- Rubin, Gayle (1992): "Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality", Abelow, Henry, Michèle Aina Barale & David M. Halperin(red.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*, New York: Routledge.
- Russel, Bertrand (1997): *Västerlandets filosofi – och dess samband med den politiska och sociala utvecklingen*, Stockholm: Natur och kultur.
- Sedgwick Kosofsky, Eve (1990): *Epistemology of the Closet*, London: Penguin Books.
- Wollstonecraft, Mary (1996): "Försvar för kvinnans rättigheter", Esseveld, Johanna & Lisbeth Larsson (red.), *Kvinnopolitiska nyckeltexter*, Lund: Studentlitteratur.
- Östergren, Petra (2006): *Porr, horor och feminister*, Stockholm: Pocketförlaget.

Familj, arbete och omsorg

Familj och barn = hinder för kvinnors ekonomiska självständighet?

Ulla Björnberg

Jämförelser mellan kvinnor och män visar att kvinnor i Sverige får sämre utfall på pensioner, löneutveckling, karriär och hälsa än män (Boye, Halldén & Magnusson 2014; Bihagen & Härkönen 2014). Hur hänger det samman med ansvarsfördelning över **livsloppet** kring barn och familj? Det här kapitlet beskriver hur familj, arbete och omsorg hänger ihop. En rad begrepp kommer att introduceras för att visa hur genusanalyser av familj, arbete och omsorg har utvecklats sedan mitten av 1900-talet. Dessa nyckelbegrepp har fetats i texten.

Inom tidigt feministiskt tänkande beskrevs familjen som en grundbult i samhällets könsordning – den dåvarande **patriarkala könsordningen**. Ett patriarkalt familjebegrepp innebär att mannen har rätt att bestämma över hustru och barn, över hustruns egendom och hennes rätt att ha en egen inkomst (Therborn 2004). Under 1900-talet har kvinnor i Sverige succesivt blivit rättsligt jämställda med mannen/maken, vilket haft stor betydelse för hur familjelivet ordnas. Begreppet patriarkal familj har ersatts med begreppet **kärnfamilj**. Kärnfamiljen kan beskrivas som en **heteronormativ** familj, det vill säga en make/far som familjeförsörjare och en hustru/moder som ansvarig för hushållet och familjemedlemmarnas välbefinnande. Även om ansvarsfördelningen förskjutits under de senaste decennierna dominerar fortfarande den heteronormativa föreställningen om familjen, både som ideal och praktik, detta även i samkönade par – alltså att en i förhållandet tar en traditionellt manlig respektive traditionellt kvinnlig roll.

Från 1960-talet och framåt har jämställdhet mellan könen varit en politisk strävan i Sverige. Bland annat har faderskap och mäns ansvar för hushållsarbete, liksom kvinnors ekonomiska oberoende betonats som förutsättningar för jämställdhet. Jämställdhetspolitiken har i svenskt sammanhang strävat mot **könsneutralitet** inom familj och arbetsliv, alltså att verksamhet ska bedrivas oberoende av kön. Familjen ses i jämställdhetspolitiken därmed som **komplementär**: föräldrarna delar på ansvar för barn, även efter skilsmässa. Emellertid får modern i praktiken ofta huvudansvaret för barnen, liksom för faderns relationer till barnen (Eriksson 2003). Begreppet **regnbågsfamilj** har myntats för familjer som faller utanför den heterosexuella familjeformen.

Mot bakgrund av den sneda fördelningen av omsorgsarbete mellan könen började genusforskare på 1970-talet använda begreppsparet **produktivt-reproduktivt arbete**. Medan produktivt arbete genererar pengar, så utförs reproduktivt arbete både obetalt inom familjesfären, och mot betalning, ofta i hälso- och sjukvårdssektorn. Reproductivt arbete användes som samlingsbegrepp för barnafödande, socialisation, omsorg och hushållsarbete. Fördelningen mellan makarna av produktivt och reproduktivt arbete har betydelse för beroenderelationer mellan makarna, både ekonomiskt och relationellt. Det reproductiva arbetet delades upp i **hushållsarbete** (matlagning, städning, klädvård, mm) och omsorgsarbete. **Omsorgsarbete** är ett uttryck för en specifik social relation. Den norska sociologen Kari Waerness skiljer mellan omsorgsarbete och **personlig service**. Omsorg är att ta hand om någon som är beroende av hjälp, medan personlig service är att ta hand om någon som klarar sig själv (Waerness 1996). I ett genusperspektiv är distinktionen viktig, eftersom kvinnor ofta förväntas ta hand om mäns behov i tron att de ger omsorg (trots att sagda män oftast är kapabla att klara sig själva).

När reproductivt arbete bedrivs som förvärvsarbete i organisationer kan det brytas ned i enskilda moment, som kan planläggas enligt en **instrumentell rationalitet**. Vilken tid tar det i hemtjänsten att utföra bäddning, städning och vad kostar det? Mot detta ställs **omsorgsrationalitet**, som bygger på medkänsla, emotioner, lyssnande, att hantera osäkerhet och ångest hos den vårdbehövande (Waerness 1996). Omsorg har förknippats med moderlighet, kvinnlighet och moral (omsorgsrationalitet). Men omsorg representerar

inte någon specifik kvinnlig moral utan är främst en praktik, ett arbete som berör relationer och ömsesidighet (Sevenhuijsen 1998). Uppdelningen har haft stor betydelse för diskussionen av hur det omsorgsrationella arbetet (ned)värderas jämfört med arbetet som utgår från instrumentell rationalitet.

I början av 2000-talet lanserades möjligheten att köpa reproduktivt arbete med rätt till skatteavdrag (rutavdrag). Debatten kring rutavdraget har kallats **pigdebatten**: utsatta och könskodade (kvinnliga) jobb liknades vid pigarbete under förindustriell period. I dagens globaliserade samhällen har det uppstått en global omsorgsekonomi och en global arbetsfördelning genom migration. **Omsorgskedjor** (*Care chains*), har uppstått. Dessa bärs till största del upp av kvinnor och binder samman rika och fattiga länder (Hochschild 2000) och befäster reproduktivt arbete som kvinnligt.

Arbete, kön och omsorg har inte bara analyserats som frågor om arbetsmarknad och privatliv, utan också som en del av välfärdsstaten. I genusforskning myntades begreppet **könsregim**, som används för att beskriva hur stater reglerar rättigheter och skyldigheter, särskilt vad gäller beroenden inom familjen/hushållet, detta utifrån kön. En samlande benämning för sociala rättigheter inom könsregimer är **könat socialt medborgarskap** (Lister 2003). Ett exempel här är utformningen av föräldraförsäkring, eller rutavdraget.

Den teoretiska utgångspunkten för välfärdsstatens sätt att fungera är att individerna i marknadssamhället bör försörja sig genom avlönat arbete. Vid situationer när man inte kan arbeta finns rättigheter att bli försörjd genom sociala försäkringar, bidrag från det offentliga eller någon annan typ av försäkring (Esping-Andersen 1990). Med ett feministiskt perspektiv på sådana rättigheter används begreppet **familisering/defamilisering**. Det syftar på rätten till finansiellt understödd omsorg (Lewis 1992) som befriar (kvinnor) från att fullgöra så kallade familjeplikter respektive att kunna utöva andra medborgarliga rättigheter (exempelvis vara politiskt aktiv). I Sverige är de flesta försäkringar individuella rättigheter, oavsett familjesituation. I andra länder är exempelvis rätten till a-kassa beroende av om man lever i hushåll med make/maka som arbetar och som förutsätts försörja den som är arbetslös. Individuella rättigheter minskar det ekonomiska beroendet mellan makarna i familjer.

Offentlig barnomsorg (och äldreomsorg) är en samhällelig funktion som frigör tid för förvärvsarbete. Likväl krockar ofta förvärvsarbetets krav med familjelivets. Hur det hanteras i vardagslivet är en viktig fråga, där arbetsgivare har mycket makt. Tiden för förvärvsarbete "ägs" av arbetsgivaren. I privatlivet styrs individers tidsanvändning bland annat av plikter kopplade till hem och familj utifrån den köns/maktordning som råder (Björnberg & Kollind 2003). Att balansera tid och energi mellan arbetsliv och privatliv benämns som ett **livspussel**, eftersom gränserna mellan dem har blivit alltmer flytande. Mobiltelefoner och datorer i hemmet har gjort arbetstagare alltmer tillgängliga för arbete utanför den egentliga arbetsplatsen respektive avtalad arbetstid. Nya anställningsformer som tillfälliga jobb, behovsanställningar, deltidsgjobb, jobb på obekvämt arbetstid – **utsatta (prekära) jobb**, kräver att individen pusslar ihop tider då man är tillgänglig för samtliga plikter och åtaganden, både i hemmet och i arbetet. Då kvinnor är mer hänvisade till utsatta jobb än män påverkas könsordningen till kvinnors nackdel (Björnberg & Ottosen 2013).

Rekommenderad vidareläsning

- Björnberg, Ulla & Mai Ottosen (2013): *Challenges for Future Family policies in the Nordic Countries*, Köpenhamn: The Danish National Centre for Social Research (nedladdningsbar www.sfi.dk).
- Hedenus, Anna, Sofia Björk & Oksana Shmulyar Green (red.) (2015): *Feministiskt tänkande och sociologi: Teori, begrepp och tillämpningar*, Lund: Studentlitteratur.
- Hobson, Barbara (red.) (2014): *Worklife balance: The agency & capabilities gap*, Oxford: Oxford University Press.
- Walby, Sylvia (2009): *Globalization & Inequalities: Complexities and contested modernities*, London, Sage Publications Ltd.

Referenser

- Bihagen, Erik & Juro Härönen (2014): "Könsskillnader i karriärer: Utveckling för kvinnor och män födda 1925 till 1981", Evertsson, Marie & Charlotta Magnusson (red.), *Ojämlighetens dimensioner*, Malmö: Liber.
- Björnberg, Ulla & Mai Heide Ottosen (2013): *Challenges for future Family Policies in the Nordic Countries*, Copenhagen: The Danish

- National Centre for Social Research.
- Björnberg, Ulla & Anna-Karin Kollind (2003): *Att leva själv tillsammans*, Malmö: Liber.
- Boye, Katarina, Karin Halldén & Charlotta Magnusson (2014): "Könslönegapets utveckling: Betydelsen av yrkets kvalifikationsnivå och familjeansvar", Evertsson, Marie & Charlotta Magnusson (red.), *Ojämlighetens dimensioner*, Malmö: Liber.
- Eriksson, Maria (2003): *I skuggan av pappa: Familjerätten och hanteringen av faders våld*, Förlags AB Gondolin.
- Esping-Andersen, Gösta (1990): *The three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Policy Press.
- Hochschild, Arlie (2000): "Global Care Chains and emotional Surplus Value", Hutton, Will & Anthony Giddens (red.), *On the edge: Living with Global Capitalism*, London: Jonathan Cape.
- Lewis, Jane (1992): "Gender and the development of welfare regimes", *Journal of European Social Policy*, 2(3): 59-73.
- Lister, Ruth (2003): *Citizenship: Feminist perspectives* (2. uppl.), New York University Press.
- Sevenhuijsen, Selma (1998): *Citizenship and the Ethics of Care: Feminist considerations on Justice, Morality and Politics*, London: Routledge.
- Therborn, Göran (2004): *Between Sex and Power: Family in the World 1900-2000*, London: Routledge.
- Waerness, Kari (1996): "Omsorgsrationalitet: Reflexioner över ett begrepps karriär", Eliasson, Rosmari, *Omsorgens skiftningar: Begreppet, vardagen, politiken, forskningen*, Lund: Studentlitteratur.

Feministisk ekonomi

Agneta Stark

Inom forskning och undervisning framställdes den traditionella ekonomiska teorin och beskrivningarna av ekonomiska problem länge som om de gällde alla människor. Feministiska ekonomiforskare har dock visat att detta inte alls stämmer. De feministiska ekonomiforskarna har studerat en mängd områden, med olika metoder. I det här kapitlet beskrivs deras kritik av traditionell ekonomisk teori, deras kritik mot bristande objektivitet och saklighet, feministisk ekonomiforskning inom några viktiga sakområden som tidigare försummats, samt hur maktfrågor är centrala i feministisk ekonomiforskning.

Kritik av traditionell ekonomisk teori

Michèle Pujol (1992) tar upp fem historiska antaganden som följt med ekonomisk teori från 1700-talet ända in i nutid: 1) alla kvinnor är eler kommer att vara gifta, 2) alla kvinnor är ekonomiskt beroende av en närstående man, 3) alla kvinnor är (och bör vara) hemarbetande/hemmafruar, eftersom kvinnor föder barn, 4) kvinnor som arbetar i industri är lågproduktiva, 5) kvinnor är irrationella, olämpliga som ekonomiska aktörer och de förmår inte fatta rätt ekonomiska beslut. Detta är antaganden som haft stor betydelse för slutsatser och praktisk politik under mer än 200 år. Pujol framhåller att antagandena inte är resultat av undersökningar om verkliga kvinnors liv och förhållanden, utan oreflekterat speglar föreställningar i det samhälle där den som skapat de ekonomiska teorierna levde. Följden av antagandena – som alltså inte är riktiga – blir bland annat att ekonomisk statistik, som alltid bygger på teoretiska modeller, blivit ofullständig och felaktig, att ekonomisk politik utformats fel, och att följderna blivit dåliga, särskilt för kvinnor.

En annan av de många forskare inom fältet feministisk ekonomi som kritiserar traditionell ekonomisk teori för främst felaktiga utgångspunkter är Paula England (1994). De felaktiga utgångspunkterna som England framhåller är: 1) det är omöjligt att jämföra olika människors nytta (eller glädje) av något som kan skaffas för pengar, 2) en persons preferenser, som värderingar, smak, föreställningar om ett bra liv, kommer utifrån (det vill säga de påverkas inte av hur hen lever) och förändras inte, 3) ekonomiska aktörer är alltid och ska alltid vara själviska samt 4) familjeförsörjare handlar alltid oegennyttigt mot övriga familjemedlemmar. Det är lätt att se att punkterna 3 och 4 kolliderar med varandra. Men också de första två utgångspunkterna är problematiska då olika människors nytta visst kan jämföras med varandra. Den som är fattig och fryser behöver sakligt sett varma kläder bättre än den välbeställda som lagom varm gärna skulle vilja ha en tröja till. Och preferenser, vad människor uppskattar, längtar efter och fruktar förändras oavbrutet, i ett invecklat samspel mellan normer, pengar, möjligheter och andra människors uppfattningar.

Ökad saklighet och objektivitet genom feministisk forskning

Pujol, England och många andra feministiska forskare har visat att traditionella teorier och beskrivningar av hur ekonomi fungerar systematiskt har uteslutit kvinnor och sådant som förknippats med kvinnors verksamheter. I stället har manliga beteenden och verksamheter varit grund, liksom maktordning och sociala förhållanden som varit/är giltiga för medelklassen i de traditionella forskarnas hemländer: industriländer i nord. Vad som är bra ekonomiskt för en hel familj har i många studier antagits kunna representeras av vad en familjeförsörjare anser vara bäst, eftersom han har antagits vara helt rättvis och välvillig mot alla familjemedlemmar. Detta är sakligt fel. Feministiska forskare har visat att förhandling inom familjen bygger på pengar, makt och flera andra faktorer (se till exempel Agarwal 1997), att konflikter inom familjen om ekonomi är vanliga, att missbrukande eller våldsamma män inte är sällsynta (se till exempel Vyas, Mbwanbo & Heise 2015), och att kvinnor ofta historiskt varit och i dag är huvudförsörjare, även i familjer där det finns fler än en vuxen. Arbetsmarknader har antagits vara väl fungerande, jämlika

och rättvisa. Detta är sakligt fel. Lägre löner för kvinnor, som utfört samma arbete som män med högre lön, har ansetts rättvisa, utan att frågan undersökts närmare. Lägre lön har till och med påståtts bevisa att kvinnorna gör ett sämre arbete. Det ekonomiska resonemanget har då varit att "eftersom lön alltid sätts rättvist så visar den lägre lönen i sig att arbetet utförs sämre." Feministiska forskare har visat att arbetsmarknader i stället diskriminerar och återskapar maktrelationer mellan människor av olika kön, etnisk tillhörighet och klass (till exempel Bergmann 1974, Power, Mutari & Figart 2003).

De ovan nämnda forskarna är några exempel på feministiska ekonomiforskare som har strävat efter ökad objektivitet och saklighet inom ekonomiska teoribyggen. De har tagit kravet att ekonomiska teorier ska gälla för alla människor på allvar. Därför har de undersökt vad som behöver förändras för att människor, oavsett kön, klass, etnicitet, ålder etc. verkligen ska inkluderas, och vad följderna skulle bli. Trots denna empiriska och teoretiska noggrannhet kritiserades många feministiska ekonomiforskare för att de skulle vara känslomässiga, osakliga och okunniga, en kritik som emellanåt framförs ännu under 2000-talets andra decennium.

Numera är den feministiska kritiken av de ekonomiska modeller som styrt (och styr) ekonomisk politik nationellt och internationellt åtminstone delvis accepterad, exempelvis av Världsbanken, FN, ILO (Internationella arbetsorganisationen, ett organ inom FN) och IMF (Internationella valutafonden) som regelbundet rapporterar resultat av feministisk forskning. Exempelvis visar IMF:s hemsida i april Yuko Kinoshita och Kalpana Kochhars (2016) studie av hur mycket ekonomisk produktion (mätt som bruttonationalprodukt) som förloras i länder där kvinnor inte kan förvärvsarbeta fullt ut, trots god utbildning. FNs utvecklingsorgan, UNDP publicerar årligen ett Gender Inequality Index (GII) för alla länder i sin rapportering om utvecklingsfrågor och människors levnadsförhållanden.

Viktiga delar av ekonomisk teori och forskning bygger dock fortfarande på ogrundade antaganden om att traditionella manliga mönster från medelklassen i industriländerna kan användas som mall för rationalitet, för att förutsäga hur människor med helt olika karakteristika, bakgrunder och levnadsförhållanden kommer att handla.

Viktiga områden som utelämnats i tidigare ekonomiforskning

Feministisk ekonomi behandlar också frågor om ekonomi inom områden som tidigare inte undersökts, eftersom de i stor utsträckning har skötts av kvinnor, och ofta utan betalning. Dit hör vård, omsorg, och hushållsarbete men även odling och vattenförsörjning, i den mån arbetena inte har organiserats på en betald arbetsmarknad. Ester Boserup (1970) visade tidigt att omvandlingen av jordbruket i många utvecklingsländer inte alls påverkade kvinnors och mäns sociala situation på samma sätt. Hon lyfte fram den stora betydelse kvinnors arbete, betalt och obetalt, hade för nationella ekonomier. Hennes arbete förändrade kraftigt debatten om bistånd och utvecklingssamarbete. Senare feministisk utvecklingsforskning har bland annat visat att kvinnors utbildning är en nyckelfaktor i ekonomisk utveckling i länder i syd, en kunskap som i dag är allmängods och som Boserups forskning ledde fram till.

Ett annat exempel är Nancy Folbre (2001) som har betonat samarbete och känslomässigt engagemang som betydelsefulla faktorer inom ekonomisk teori, med tillämpning på omsorg, fostran av barn och vårdarbete. Andra områden där feministiska ekonomiforskare gjort och gör betydande insatser rör mått på hur mycket obetalt arbete som görs, hur människor använder sin tid, SNA (System of National Accounts) som är det av FN fastställda redovisningssystem som gör att länder kan jämföra sitt välbefinnande, globaliseringens följder, HDI (Human Development Index) och GDI (Gender Development Index) som belyser hur kvinnor och män bidrar till och tar del av olika aspekter av ekonomisk utveckling.

Kritik mot traditionell ekonomiforskning och teoribildning har riktats mot dess bristfälliga maktanalys av exempelvis statsvetare, sociologer och av ekonomer med icke-traditionella utgångspunkter. Endast en mindre del av dessa kritiker har använt feministisk teori. För de feministiska ekonomiforskarna har maktbegreppet redan från början varit centralt. Sammanfattningsvis har den maktfokuserade forskningen som bedrivits av feministiska ekonomiforskare, tillsammans med feministiska forskare inom andra discipliner, förändrat hur ekonomiska system på mikro- och makronivå kan förstås. Feministisk makroekonomisk forskning rör bland annat internationell handel, frihandelszoner, internationella kapitalflöden, monetär policy, avreglering, privatisering, åtstramning samt migration. Exempel på studieområden är

trafficking, arbetsmöjligheter för unga kvinnor inom nya ekonomiska frizoner, villkor för kvinnor som migrerar för att utföra hushållsarbete i andra länder, effekter av ekonomisk omvandling för kvinnor och män av olika klass, kast, etnicitet eller sexualitet.

Feministisk ekonomi är därför ett växande fält av stor betydelse för genusforskningen, liksom som för förståelsen av hur kvinnors och mäns ekonomiska förhållanden hänger samman med andra samhällsförändringar och samhällsproblem. Feministisk ekonomi har dessutom en stor praktisk och daglig tillämpning inom nära nog alla samhällsområden från a till ö, från arbetsrätt och löneförhandlingar till olika aspekter på skatt, tillväxt i ekonomin, utbildning, äktenskapslagstiftning och överskottsmål för statsbudgetar.

Rekommenderad vidareläsning

Feministisk ekonomiforskning om vitt skilda områden presenteras på tidskriften *Feminist Economics* hemsida, <http://www.feministeconomics.org/> Under fliken FERN, Feminist Economic Research Notes, finns sammanfattningar av forskningsartiklar ur tidskriften gjorda för att kunna läsas av intresserade som inte är experter.

Vidare rekommenderas Katrine Kielos bok *Det enda könet* (2012) och den statliga utredningen *Hela lönen, hela tiden* (2015), slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i arbetslivet.

Referenser

- Agarwal, Bina (1997): "‘Bargaining’ and Gender Relations: Within and Beyond the household", *Feminist Economics*, 3 (1): 1-51.
- Bergmann, Barbara R. (1974): "Occupational Segregation, Wages and Profits When Employers Discriminate by Race and Sex", *Eastern Economic Journal*, 1(2): 103-110.
- Boserup, Ester (1970): *Woman's role in economic development*, London: George Allen & Unwin.
- England, Paula (1994): "The Separative Self: Androcentric Bias in Neoclassical Assumptions", Ferber, Marianne A. & Julie A. Nelson (red.), *Beyond economic man: Feminist theory and economics*, Chicago: University of Chicago Press, 37-43.
- Folbre, Nancy (2001): *The invisible heart: Economics and family values*, New York: New Press.

- Kielos, Katrine (2012): *Det enda könet: Varför du är förförd av den ekonomiske mannen och hur det förstör ditt liv och världsekonomin*, Bonniers: Stockholm
- Kinoshita, Yuko & Kalpana Kochhar (2016): "She Is The Answer", *Finance & Development*, 53 (1): 16-18.
- Power, Marilyn, Ellen Mutari & Deborah M. Figart (2003): "Beyond Markets: Wage Setting and the Methodology of Feminist Political Economy", Kuiper, Edith & Drucilla K. Barker (red.), *Toward a Feminist Philosophy of Economics*, Routledge: London, 70-86
- Pujol, Michèle (1992): *Feminism and antifeminism in early economic thought*, Aldershot: Hants England.
- SOU (2015): *Hela lönen, hela tiden: Utmaningar för ett jämställt arbetsliv*, slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i arbetslivet, Fritzes: Stockholm.
- Vyas, Seema, Jessie Mbwambo & Lori Heise (2015): "Women's Paid Work and Intimate Partner Violence: Insights from Tanzania", *Feminist Economics*, 21(1): 35-58.

Antirasistisk feminism

Diana Mulinari

Föreställ dig följande: En gammal kvinna med rullator försöker ta sig fram till ett bord. En stor grupp kvinnor, alla iklädda svart burka, rusar plötsligt förbi med sina likaledes svarta barnvagnar, utan att ta hänsyn till den åldrande kvinnans bräcklighet. En speakerröst säger att tittaren nu ska välja invandringsbroms före pensionsbroms. Så såg Sverigedemokraternas valfilm ut inför valet 2010. Filmen, som anmäldes för hets mot folkgrupp, är ett exempel på hur olika kvinnors kroppar används som symboler i rasistiska uttryck.

Det kvinnliga könet får ofta spela huvudrollen i rasistiska sammanhang. Det talas om kvinnor som ska skyddas från män som inte tillhör den egna nationen, det talas om en hel nation som våldtagen. Det talas om kvinnor och barn i globala syd som måste räddas och frigöras av militära krafter i globala nord. Denna koppling mellan kvinnor som kategori och rasismen som klassificeringssystem utgör kärnan i den antirasistiska feministiska agendan. Det handlar om att belysa dessa maktaxlar samtidigt, och det är vad detta kapitel ska göra.

Floya Anthias och Nira Yuval Davis (1983) är två av många forskare som kritiserat vad de definierar som en "vit" feministisk teori för att sakna antirasistiska perspektiv. Istället för att anta att alla jordens kvinnor har samma sorts erfarenhet av könsförtryck, belyste dessa brittiska antirasistiska feminister hur rasism och kolonialism är grundläggande i konstruktionen av kön och sexualitet, hur rasism skapar inte enbart skillnader kvinnor emellan utan hierarkier mellan olika grupper av kvinnor. I Sverige ställde författarna till antologin *Maktens olika förklädnader* (2007) liknande frågor utifrån talet om svensk jämställdhet: Vilka är det som anses svenskt jämställda? Fungerar den svenska jäm-

ställdheten som en gränsdragning mellan dem som tillhör nationen och dem som inte gör det? Mellan dem som har jämställdheten ”i sig” och ”de andra”, som är i behov av svensk jämställdhetsuppfostran?

Frågan om hur rasism, kön och sexualitet samverkar har genom den feministiska antirasismens perspektiv kommit att bli grundläggande under 2000-talet, både i feminismen som social rörelse och för feminismen som teoretiskt fält. Utifrån ett feministiskt antirasistiskt perspektiv är det omöjligt att förstå kön och sexualitet utan en förståelse av hur ras som social kategori reglerar relationer mellan globala nord och globala syd samt mellan Europa som identifierar sig som vitt och kristet och ”de andra”.

Vad är rasism?

Rasism är ett klassificeringssystem som syftar till att skapa hierarkier mellan grupper utifrån en föreställning om skillnader mellan människor utifrån yttre egenskaper (exempelvis hudfärg), kultur och religion. Rasism är ett system som syftar till att stänga ute olika grupper och individer. Systemet är grundat i tanken att vissa egenskaper tillhör vissa grupper (exempelvis att svarta har rytmen i blodet), och att vissa grupper är överlägsna andra (Groglopo 2015).

Rasism tar sig olika uttryck över tid och rum. Statens institut för rasbiologi i Uppsala är ett svenskt exempel på hur vetenskaplig rasism såg ut under första hälften av 1900-talet. Det centrala antagandet var här att olika människoraser existerade, och att av dessa olika människoraser var den vita rasen överlägsen alla andra. Det finns en klar kontinuitet mellan 1900-talets vetenskapliga rasism och vad som uppfattas av de flesta forskare som den nya formen för rasism, det som kallas kulturell rasism. Den är inte baserad på antaganden om biologiska skillnader mellan människor, utan på antaganden om fixerade, oföränderliga skillnader mellan olika ”kulturer”.

Hur görs rasism? Vem utsätts?

Ett viktigt ord i sammanhanget är **rasifiering**. Det innebär att olika människor, med sinsemellan olika liv, erfarenheter och bakgrunder buntas ihop i en grupp. Denna grupp skapas som annorlunda genom sorteringsprocesser som äger rum inom statliga institutioner, men också i vardagen. Rasifiering är en process, ett görande av ras. Men ibland

används rasifiering om substantiv för att identifiera gruppen som skapas genom dessa kategoriseringsprocesser.

Tittar du i tidningen, eller på internet, eller om du sitter i fikarummet på jobbet kommer du få ta del av en rik flora av benämningar. Gruppen kallas invandrare, ”nya” svenskar, andra generationens svenskar, etniska minoriteter, personer med annan etnisk bakgrund, personer födda utomlands, personer med annan hudfärg, personer med annan religion et cetera. Ibland kallas gruppen för blattar eller svartskallar. Lägg märke till hur ofta ordet ”annan” används. Annan än vad? Annan än den person eller grupp som utför rasifieringen, som själv inte rasifieras. Den bara är. Gemensamt för termerna som används i rasifiering är att de används för att peka ut en kategori människor. De används inte för att identifiera de **processer** som skapar en enhetlig grupp av dessa människor med helt olika bakgrund. Handlingen, att bunta ihop folk genom rasifiering, för att legitimera orättvis och ojämlik fördelning av resurser (låga löner, dåliga skolor, polisvåld) osynliggörs.

Det är viktigt att förstå hur rasism förändrats som ideologi, men också dess kontinuitet (exempelvis kontinuitet och förändring mellan vetenskaplig rasism och kulturrasism). Det är också viktigt att förstå hur olika former av rasism skiljer sig från varandra (exempelvis rasism mot urinvånare, islamofobi, afrofobi, anti-semitism, antiziganism et cetera). Gemensamt för dessa olika uttryck för rasism är att kön och sexualitet alltid finns i deras kärna.

Antirasistiska feministiska röster

Antirasistisk feminism är en sammansatt social rörelse och ett teoretiskt fält som inspireras av olika perspektiv (från svart marxism till postkolonial teori). Gemensamt för de olika perspektiven är idén att kunskap om hur rasism skapar och reglerar kön och sexualitet behövs och är viktig i kampen för sociala rättvisa. Produktionen av ny kunskap är viktig eftersom det postkoloniala perspektivet möjliggör en kritisk omvärdering av västerländsk kunskap. Postkolonial teori ställer frågor om makt och kunskap i rasifiering av individer och grupper: Vem har makten att säga vad, om vem? Vem beskriver, vem blir beskriven, och hur? Antirasistisk feminism uppmanar också till att ifrågasätta idén att västerländsk kultur har patent på fenomen som jämställdhet mellan könen, demokrati eller rättvisa.

På ett liknande sätt har antirasistiska feminister utforskat hur staten skapar och vidmakthåller ojämlikhet grundad i kategorin ras. Det sker inte minst bland de institutioner som uppfattas som demokratiska och inkluderande, såsom skola, sjukvård och socialtjänst. De har också kritiskt pekat ut de globala mekanismer som gör arbetarklassens migrantkvinnor till billig arbetskraft. Omsorgsarbete är en sådan del av arbetsmarknaden där rasifiering, kön och migration samspelar (Anderson 2000).

Viktigt i antirasistisk feminism är sist men inte minst att visa på styrkan som skapas genom erfarenheter av rasism, migration och exil. Det är vad chicanapoeten Gloria Anzaldua (1987) kallar "la Frontera", gränslandet, som kan vara en arena för drömmar om kollektivt motstånd och solidaritet. Patricia Hill Collins (2000) talar om ett dubbelt medvetande, en kollektiv erfarenhet och en kunskap som underordnade grupper uttrycker i hennes forskning om svarta kvinnors liv i USA. Antirasistisk feminism handlar därmed både om att lyfta fram rasismen som system och den smärta som den skapar och att lyfta fram motstånd, styrka och solidaritet bland dem som utsätts för den.

Rekommenderad vidareläsning

Coates, Ta-Nehisi (2016): *Mellan världen och mig*, Stockholm: Norstedts.
Groglopo, Adrián (red.) (2015): *Antirasistisk ordbok*, Malmö: Notis.
Otsuka, Julie (2013): *Vi kom över havet*, Stockholm: Bonnier.
Sager, Maja, Helena Holgersson & Klara Öberg (2016): *Irreguljär migration i Sverige: Rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar*, Göteborg: Daidalos.

Referenser

Anthias, Floya & Nira Yuval-Davis (1983): "Contextualising Feminism: Gender, Ethnic & Class divisions", *Feminist Review*, 15: 62-75.
Anzaldua, Gloria E. (1987): *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*, San Francisco: Aunt Lute Books.
Anderson, Bridget (2000): *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Work*, London & New York: Zed Books.
de los Reyes Paulina, Irene Molina & Diana Mulinari (2007): *Maktens (o)lika förklådningar: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm: Atlas.

- Groglopo, Adrián (red.) (2015): *Antirasistisk ordbok*, Malmö: Notis.
- Hill, Collins Patricia (2000): *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, New York: Routledge.
- Liinason, Mia & Marta Cuesta (2015): *Hoppets politik: Feministisk aktivism i Sverige idag*, Göteborg: Makadam.

Queer- och transforskning

Erika Alm, Signe Bremer, Iwo Nord och Irina Schmitt

Vem ska bedriva, och vara tema för, genusvetenskaplig forskning och feministisk aktivism? Queer- och transforskning tar utgångspunkt i den frågan och utmanar föreställningar om heterosexuella cis-kvinnors antagna gemenskap som centrum för feministiskt tänkande: Cis-kvinna refererar här till en kvinna vars kropp, juridiska kön, könsidentitet och könsuttryck hänger ihop enligt normen. Vilka som anser sig vara queer eller trans är inte självklart. Queer och trans faller ofta in i samlingstermer för identiteter som bryter mot köns- och sexualitetskodade normer, såsom lesbisk, homo, bi, trans, queer och intersex (LGBTQI).

Trans och queer är besläktade forskningsfält, båda förankrade i gräsrotsaktivism och i ett vetenskapligt intresse för hur köns- och sexualitetskodade normer reglerar vad som uppfattas som falskt, onormalt, onaturligt och sjukt respektive äkta, normalt, naturligt och friskt. I fokus står frågor om hur normer för kön och sexualitet skapas samt hur de uttrycks på konkreta platser (i simhallar, i skolor eller på offentliga toaletter) och sociala sammanhang (på fikarasten, på facebook eller i lagsport), och hur normer omförhandlas och ändras genom tid och rum. Om queerforskningen huvudsakligen undersöker hur vissa sexualiteter och begärsriktningar görs till norm och andra till ickenormativa, fokuserar transforskningen främst på hur vissa könsidentifikation och könsuttryck görs till norm och hur ickenormativa kön därmed också skapas. Båda fälten menar dock att det är omöjligt att studera kön utan att också samtidigt studera sexualitet (och vice versa).

Queerforskning

Queerteori och queerforskning som fält bygger på kritiska sexualitets-

studier och aktivism, och är en inomfeministisk kritik av hur heterosexuella kvinnor uppfattas som det självklara centrumet i stora delar av feminismens historia (Rubin, 1975; Butler, 1990; Warner, 1993; Rosenberg 2002). Queerteoretiker vill vända vår blick: istället för att synliggöra bisexuella, flator och bögar som stabila marginaliserade grupper ligger fokus på hur normer kring kön och sexualitet framställer vissa liv som mer önskvärda och normala än andra.

Ett av de mest använda analysbegreppen är den **heterosexuella matrisen** (Butler, 1990), som beskriver hur människor blir inordnade och inordnar sig själva i två olika sorter: feminina kvinnor och maskulina män som med hänvisning till vanemässiga föreställningar om medfödda skillnader antas komplettera och begära varandra. Matrisen leder till vad som även kallas **heteronormativitet**, en ordning där tvåsam, monogam och reproduktiv heterosexualitet framställs som det mest eftersträvarvärda och självklara sättet att leva. Den som bryter mot detta förväntade livsmanus (exempelvis genom att ha romantiska kärleksrelationer med personer av "samma" kön, eller genom att bli förälder på egen hand) tillskrivs ofta en naiv, barnlik och omyndig samhällsstatus (Ahmed, 2010; Ambjörnsson & Bromseth, 2010; Edelman, 2004; Halberstam, 2005).

Transforskning

Transt teori och transforskning är en reaktion mot en utbredd patologisering, exotifiering och objektifiering av transpersoners kroppar och liv, och ifrågasätter den underförstådda könsförståelsen i stora delar av genusforskningen som gjort att transpersoners situationer och historier hamnar i skuggan. Grunden är empirisk forskning och teoriutveckling om de samhälleliga villkor i vilka kön görs och omförhandlas. En central fråga är hur vi teoretiskt kan tala om den materiella och kännande kroppen utan en essentialism som reducerar socialt beteende till biologi (Preciado, 2013; Salamon, 2010). Fokus på kroppen kan förstås mot bakgrund av dess relativt undanskymda plats i en queerforskning som intresserat sig för hur könade kroppar konstrueras som meningsfulla snarare än hur de upplevs och materialiseras (Prosser, 1998; Stryker, 2006).

Ett viktigt begrepp är **cisnormativitet** (Enke, 2012; Serano, 2007) som sätter fingret på det vanemässiga antagandet att alla personer har ett **linjärt kön** – att en persons kropp, personnummer, könsidentitet,

pronomen, namn, könsuttryck och reproduktiva organ alltid är entydigt maskulint eller feminint kodade och stabila livet ut (Bremer, 2011). Begreppet vänder vår blick från normbrytaren till den maktstruktur som färgar synen på kön och kropp genom att sortera personer i kategorierna naturlig, normal, önskvärd, frisk (**cis**) och onaturlig, onormal, opassande, patologisk (**trans**). Den som förkroppsligar idealen om linjärt kön har en rad **cisprivilegier** som kan handla om att inte få frågor om sitt könsorgan, att kunna använda offentliga toaletter och badhus utan rädsla för att bli utsatt för kränkningar eller våld, eller att kunna hämta ut postpaket eller medicin utan att personen bakom disken ifrågasätter ditt kön eller att du är du.

Behovet av intersektionella analyser i queer- och transforskning

I både queer- och transforskning finns en kritisk samhällsanalys som läser sexualitet och kön ihop med kapitalistiska strukturer, rasifiering, etnicitet, klass, religion, geopolitik, migration, nationalism, militarism, funktionsnormer, skönhetsnormer, ålder etc. (Aizura, 2006; Dahl, 2014; Kulpa & Mizielńska, 2011; Pausé, Wykes & Murray 2014; Roen, 2001; Muñoz 2007). Forskning som utgår från intersektionella analyser (se kapitel i denna skrift) visar att LHBTQI-personer, precis som andra, inte upplever kön och sexualitet separat från andra sociala positioneringar, som ras och klass, utan att erfarenheter av ojämlikhet och diskriminering präglas av intersektionella positioneringar (Snorton & Haritaworn, 2013; Koyama, 2006; Lamble, 2008; Dutta & Roy, 2014).

Med hjälp av begreppen **homonormativitet** och **transnormativitet** har forskare visat att vissa LHBTQI-personers könsuttryck och sätt att leva kan inkluderas i det västerländska majoritetssamhällets självbild, medan andra blir marginaliserade och utsätts för en högre grad av diskriminering och våld baserat på förtryck med anledning av exempelvis rasism, klass och funktionsnormer. Vissa forskare och aktivister har kritiserat stora LHBTQI-organisationer för att prioritera de kamper för social förändring som av majoritetssamhället uppfattas som lätta att förstå då de tar sin utgångspunkt i normativa livsmönster, till exempel kampen för samkönade äktenskap. Konsekvensen är att bara vissa LHBTQI-personer blir erkända som värdefulla och skyddsvärda medborgare (Haritaworn, 2015; Spade, 2015).

Forskare har även lyft fram hur vissa västerländska stater inkluderat LHBTQI-rättigheter i den nationella självbilden. Begreppet **homonationalism** beskriver hur acceptansen av LHBTQI-personer blir en del av själva definitionen av en demokratisk stat. Den nationalistiska "homopolitiken" åberopas sedan som argument för att skydda landets gränser mot påstådda hot i form av kulturer som anses vara bakåtsträvande i synen på sexuella rättigheter, men även för att rättfärdiga olika former av våld och förtryck, som militära interventioner i Mellanöstern eller rasism riktad mot exempelvis muslimer i Europa och USA (Altınay, 2014; Puar, 2007). Dessa former av homonationalism har kritiserats av såväl aktivister som forskare i antirasistiska queer- och transrörelser.

Både queer- och transforskning kan ge oss verktyg att förstå hur vi alla, som samhällsvarer, formas av de sexualitets- och könskodade förväntningar som följer av den heterosexuella matrisen, och hur de samverkar med normer kring bland annat klass, ras, funktionalitet, religion och ålder.

Rekommenderad vidareläsning

- Ambjörnsson, Fanny (2016): *Vad är queer?* (2. uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Bremer, Signe (2011): *Kroppslinjer: kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*, Stockholm & Göteborg: Makadam.
- Browne, Kath & Catherine J. Nash (red.) (2010): *Queer methods and methodologies: intersecting queer theories and social science research*. Farnham: Ashgate.
- Dahl, Ulrika (2011): "Queer in the Nordic Region: Telling Queer (Feminist) Stories", Downing, Lisa & Robert Gillett (red.), *Queer in Europe: contemporary case studies*, Farnham: Ashgate, 143-157.
- Stryker, Susan & Whittle, Stephen (red.) (2006): *The transgender studies reader*, London: Routledge.
- Stryker, Susan & Aizura, Aren Z. (red.) (2013): *The transgender studies reader 2*, London: Routledge.

Referenser

- Ahmed, Sara (2010): *The promise of happiness*, Durham, N.C.: Duke University Press.
- Ambjörnsson, Fanny & Janne Bromseth (2010): "När du gifter dig och

- får barn...: om ålder, heteronormativitet och genus", Ambjörnsson, Fanny & Maria Jönsson (red.), *Livslinjer: berättelser om ålder, genus och sexualitet*, Göteborg & Stockholm: Makadam, s. 204-231.
- Ambjörnsson, Fanny (2016): *Vad är queer?* (2. uppl.), Stockholm: Natur & Kultur.
- Aizura, Aren Z. (2006): "Of borders and homes: The imaginary community of (trans) sexual citizenship", *Inter-Asia Cultural Studies*, 7(2): 289-309.
- Altınay, Rüstem Ertuğ (2014): "Islam and Islamophobia", *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 1(1-2): 115-118.
- Bremer, Signe (2011): *Kroppslinjer: kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*, Stockholm & Göteborg: Makadam.
- Browne, Kath & Catherine J. Nash (red.) (2010): *Queer methods and methodologies: intersecting queer theories and social science research*, Farnham: Ashgate.
- Butler, Judith (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge.
- Dahl, Ulrika (2011): "Queer in the Nordic Region: Telling Queer (Feminist) Stories", Downing, Lisa & Robert Gillett (red.), *Queer in Europe: contemporary case studies*, Farnham: Ashgate, 143-157.
- Dahl, Ulrika (2014): *Skamgrepp: Femme-inistiska essäer*, Stockholm: Leopard.
- Dutta, Aniruddha, & Raina Roy (2014): "Decolonizing Transgender in India: Some Reflections", *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 1(3): 320-337.
- Edelman, Lee (2004): *No future: Queer theory and the death drive*, Durham: Duke University Press.
- Enke, Anne (red.) (2012): *Transfeminist perspectives in and beyond transgender and gender studies*, Philadelphia: Temple University Press.
- Halberstam, Judith (Jack) (2005): *In a queer time and place: Transgender bodies, subcultural lives*, New York: New York University Press.
- Haritaworn, Jin (2015): *Queer lovers and hateful others: regenerating violent times and places*, XX: Pluto Press.
- Koyama, Emi (2006): "Whose feminism is it anyway? The unspoken racism of the trans inclusion debate", Stryker, Susan & Stephen Whittle (red.), *The Transgender Studies Reader*, New York: Routledge, 698-705.

- Kulpa, Robert & Joanna Mizielińska (red.) (2011): *De-centring Western sexualities: Central and Eastern European perspectives*, Farnham: Ashgate.
- Lamble, Sarah (2008): "Retelling racialized violence, remaking White innocence: The politics of interlocking oppressions in Transgender Day of Remembrance", *Sexuality Research & Social Policy* 5(1): 24-42.
- Muñoz, José Esteban (2007): "Cruising the Toilet: LeRoi Jones/Amiri Baraka, Radical Black Traditions, and Queer Futurity, *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 13(2-3): 353-367.
- Paúsé, Cat, Jackie Wykes & Samantha Murray (red.) (2014): *Queering fat embodiment*, Farnham: Ashgate.
- Preciado, Paul B. (2013): *Testo junkie: sex, drugs and biopolitics in the pharmacopornographic era*, New York: The Feminist Press.
- Prosser, Jay (1998): *Second skins: the body narratives of transsexuality*, New York: Columbia University Press.
- Puar, Jasbir (2007): *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*, Durham, N.C.: Duke University Press.
- Roen, Katrina (2001): "Transgender theory and embodiment: The risk of racial marginalisation", *Journal of Gender Studies*, 10(3): 253-263.
- Rosenberg, Tiina (2002): *Queerfeministisk Agenda*, Stockholm: Atlas.
- Rubin, Gayle (1975): "Traffic in women: notes on the 'political economy of sex'", Reiter, Rayna (red.), *Toward an Anthropology of Women*, New York: Monthly Review Press, 157-210.
- Salamon, Gayle (2010): *Assuming a body: transgender and rhetorics of materiality*, New York: Columbia University Press.
- Serano, Julia (2007): *Whipping girl: a transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*, Seattle, Washington: Seal.
- Snorton, C. Riley & Jin Haritaworn (2013): "Trans Necropolitics: A Transnational Reflection on Violence, Death, and the Trans of Color Afterlife", Stryker, Susan & Aren Aizura (red.), *The transgender studies reader 2*, London: Routledge, 66-76.
- Spade, Dean (2015): *Normal life: administrative violence, critical trans politics, and the limits of law* (rev. uppl.), New York: South End Press.
- Stryker, Susan & Stephen Whittle (red.) (2006): *The transgender studies reader*, London: Routledge.
- Stryker, Susan & Aren Z. Aizura (red.) (2013): *The transgender studies reader 2*, London: Routledge.

- Stryker, Susan (2006): "(De)subjugated Knowledges: An Introduction to Transgender Studies", Stryker, Susan & Stephen Whittle (red.), *The Transgender Studies Reader*, London: Routledge, 1-15.
- Warner, Michael (1993): *Fear of a Queer Planet*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kultur

Hillevi Ganetz

Med det nedsättande begreppet ”kulturtant” brukar man avse lite äldre kvinnor som lägger tid och pengar på att konsumera skönlitteratur, teater, konserter och konst. Med begreppet ”hederskultur” menas oftast beteenden som inskränker främst kvinnors fri- och rättigheter utifrån en idé om att bevara de närståendes heder. I det senare exemplet används alltså inte alls kulturbegreppet för att hänvisa till estetiska produkter, som i det första exemplet, utan för att istället tala om ett slags ”kollektivt medvetande”. Begreppet kultur kan alltså syfta på olika saker.

Inom de flesta humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen studeras kultur, ur olika synvinklar. Så också inom genusvetenskapen där det är lika vanligt att studera till exempel tv-serier, film, reklambilder och romaner som att studera människors beteenden. Men medan de flesta någorlunda förstår vad ett samhälle är, ställer kulturbegreppet till problem för många. Delvis hänger det samman med att kulturbegreppet kan ha så många olika betydelser. I det följande ska jag, med hjälp av kulturforskaren Johan Fornäs (2012), reda ut fyra (av många) definitioner. Dessa är de ontologiska, estetiska, antropologiska och hermeneutiska kulturbegreppen. Det handlar inte om att utkora en vinnare, utan att visa att begreppet har olika betydelse och funktion i olika sammanhang.

Den äldsta användningen av ordet kultur i svenska texter är från 1400-talet och refererar till omsorgen och förbättrandet – **kultiverandet** – av grödor och djur; att få saker att växa på ett bra sätt. Under 1600-talet utvidgades tanken på vad som kunde odlas och kultiveras till att även omfatta det mänskliga medvetandet. Kultur blev då det samma som andlig odling. Detta sätt att definiera kultur kallar Fornäs (2012) det **ontologiska kulturbegreppet**.

Snart utvecklades också idén att bara vissa människor – i praktiken vita, välbärgade, välutbildade män – var ”kultiverade”. Också vissa (västerländska) nationer ansågs mer kultiverade än andra. Under upplysningstiden, runt 1700-talet och framåt, likställdes kultur ungefär med social utveckling eller civilisation, och man ansåg etnocentriskt att Europa utgjorde höjdpunkten för denna sociala utveckling. Vad man gjorde var alltså att bedöma icke-europeiska människors sätt att leva efter sin egen måttstock.

Den ”kultiverade” människan ägnade sig åt en specifik konstnärlig konsumtion och produktion som bestod av ”fin” konst, litteratur, musik, teater etc. Detta till skillnad från de ”okultiverades” estetiska produktion och konsumtion som kom att betraktas som lägre stående och ”ful”, som till exempel den framväxande masskulturen, det som idag kallas populärkultur. Här kom särskilt kvinnors läsning av massproducerade romaner i skottgluggen: det fanns en rädsla för att kvinnor skulle glömma sina husliga plikter och bli moraliskt förslappade då de försjönk i sina ”dåliga” romaner. Kultur kom alltså att syfta på de estetiska verksamheterna och produkterna, en definition som fortfarande existerar idag och som kan kallas det **estetiska kulturbegreppet**. Det var här de som kallade sig kvinnoforskare främst gjorde sina första insatser på 1960-talet och framåt. De lyfte fram ditintills glömda kvinnor och deras verk inom de estetiska områdena som skönlitteratur (till exempel Agnes von Krusenstierna), konst (Hilma af Klint) eller musik (Elfrida Andréé).

En tredje och idag vanlig definition av kulturbegreppet utvecklades av samhällsvetenskaperna på 1800-talet. Där ses kultur som särskilda sätt att leva som bygger på gemensamma kunskaper, värderingar, erfarenheter och tankemönster, ett ”kollektivt medvetande”, som delas av olika grupper som nationer, klasser och subkulturer. Detta kulturbegrepp brukar benämnas det **antropologiska kulturbegreppet**, och det gör det möjligt att tala om olika kulturer som existerar parallellt med varandra, eller vid olika tidpunkter i historien. Även detta kulturbegrepp användes tidigt av dem som då kallade sig kvinnoforskare och som var föregångare till ämnet genusvetenskap: bland annat myntades begreppet kvinnokultur som ett sätt att fånga in antagandet att kvinnor delar ett kollektivt medvetande som skiljer sig från männen. Till exempel menade kvinnoforskarna att specifika kvinnliga erfarenheter som barnafödande och omsorg om familjen formade ett sådant medvetande.

Den fjärde definitionen – det **hermeneutiska kulturbegreppet** – bygger ihop alla de tre föregående definitionerna och ligger till grund för det stora tvärvetenskapliga forskningsfält som kallas (feministiska) kulturstudier (Thornham 2000). Kultur ses här som produktion av betydelse eller **mening**, via olika sorters symboler och symboliska språk. Genom bilder, musik, texter och stilar utväxlas en mängd olika förståelser av vad kvinnlighet och manlighet är, vad som är moraliskt rätt och fel, olika sätt att leva, tänka och uttrycka sig och så vidare. Det pågår ett ständigt meningsskapande kring genus, etnicitet, sexualitet, "ras", ålder och klass. Och detta meningsskapande ser inte ut på ett sätt; där finns både maktutövning och motstånd. I kulturen, i musik, mode, teater, heminredning och så vidare, pågår alltså en kamp och en förhandling om betydelse: om vad som är viktigt eller oviktigt, sant eller falskt, fint eller fult.

Genom att man ser kultur som en förhandling om mening så erkänns också läsarens/tittarens/lyssnarens betydelse. Ett exempel är mottagandet av de affischer med supermodeller iförda minimala underkläder som möter oss i juletid. I ena hörnet står en företagslogga och tvärs över modellens kropp ett pris. På några sekunder har den förbipasserande observerat detaljerna och gett affischen mening: aha, det här handlar om den traditionella julreklamen för underkläder från ett specifikt företag. Men i tolkningens nästa steg blir det mycket svårare att enas om bildens mening då alla tolkningar är starkt beroende av betraktarens bakgrund, erfarenhet och kunskap. En del ser julhandelsn underklädesreklam som en hyllning till den kvinnliga kroppen och ett vackert inslag i den annars trista gatumiljön, andra som uttryck för en ohälsosam kroppsfixering eller för den manliga blick (Mulvey 1975) som gör kvinnor till sexobjekt.

Med andra ord är ingen **representation** (en term för en meningskapande framställning) entydig. De kan uppfattas olika beroende på vem det är som tittar, lyssnar eller läser. Genus, ålder, nation, etnicitet och klasstillhörighet påverkar meningsskapandet. Med andra ord är det viktigt att i alla sammanhang hålla reda på *vilket* kulturbegrepp som används: handlar det om kultur som meningsproduktion, estetiska produkter eller levd erfarenhet? Och *vem* tolkar, *hur* och *varför*?

Referenser och rekommenderad vidareläsning

Fornäs, Johan (2012): *Kultur*, Stockholm: Liber.

- Ganetz, Hillevi (2000): "Fina och fula änglar? Om den osynliggjorda relationen mellan populär- och finkultur", Jonsson, Kjell & Anders Öhman (red.), *Populära fiktioner*, Stockholm/Stehag: Symposion.
- Hall, Stuart (red.) (1997): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London: Sage.
- Mulvey, Laura (1975): "Visual Pleasure and Narrative Cinema", *Screen* 16(3).
- Thornham, Sue (2000), *Feminist Theory and Cultural Studies*, London: Arnold.

Teknik, människa och icke-människa

Tora Holmberg

I januari 2016 kunde vi läsa om 54-åriga Tracey från Texas, USA, som just fött sitt eget barnbarn: en dotter till sin dotter Kelley och svärson Aaron (Medical Daily, 2016). Paret hade på grund av infertilitetsproblem försökt bli gravida genom assisterad befruktning, men utan resultat. Genom surrogatmödraskap kunde Tracey, som sedan flera år passerat klimakteriet, bli gravid med ett embryo producerat från det yngre parets könsceller. Fallet väckte uppmärksamhet men är i dag långt ifrån unikt, reproduktionstekniken hittar ständigt nya tillämpningar och väcker därmed politiskt, etiskt och kulturellt brännheta genusvetenskapliga frågor. Exemplet får tjäna som följeslagare för att genusvetenskapligt förstå relationen mellan människor, teknik och djur. De centrala begrepp som tas upp i det här kapitlet är människa, icke-människa, posthumanism, cyborg och art.

Kapitlet tar fasta på hur genusvetenskapliga begrepp kan användas för att förstå sociala relationer, även så kallat icke-mänskliga. Med termen "icke-mänsklig" poängteras det relationella med maskiner, djur, bakterier och så vidare.¹ Kapitlet visar hur dessa frågor om makt är högaktuella i en samtid där den ordning vi är vana vid ser ut att lösas upp med ny teknologi och naturvetenskaplig och medicinsk forskning.

Mormödrar kan bli mammor åt sina barnbarn, transmän kan föda barn, getter mjölka spindelväv och hus kan värma sig själva. Moderna

1 Vissa menar dock att begreppet "icke-mänsklig" som både organismer och ting, följer en politisk kategori med egna rättighetsanspråk: djuret.

dikotomier, alltså uppdelningar i motsatspar, som exempelvis natur/kultur, djur/människa, organism/teknologi, kvinna/man, verklighet/fiktion utmanas av innovationer som transgena djur, virtuella verkligheter och artificiell intelligens (AI). Samtidigt upprättas kontinuerligt nya uppdelningar, det är som att kulturen, vårt sätt att förstå omvärlden, kräver skarpa gränser för att vi ska kunna urskilja den. Var gränserna dras, och vad som räknas som natur eller kultur och i förlängningen djuriskt eller mänskligt, är inte en "oskyldig" praktik, utan i högsta grad en politiskt, historiskt och kulturellt viktig fråga – kanske den viktigaste för vår världs framtid.

Relationer mellan människa och icke-människa har inte alltid tagits på allvar av genusvetenskapen, som länge skrivit in sig i en humanistisk föreställning om människan som upphöjd och avskild från naturen såväl som tekniken. Det feministiska projektet, från suffragetternas liberala ideologi till marxistisk feminism och radikalfeminism, har handlat om att utmana den manliga normen och inkludera kvinnan i kategorin "människa". Feminismer har problematiserat denna "kvinna" och pekat på den underförstått medelklassade, vita och heterosexuella utgångspunkten. På liknande sätt tar sig så kallad posthumanistisk feminism an frågan om kategorin människa och frågar sig vad som döljer sig bakom kategorin. Posthumanismen riktar kritik mot humanismen, samtidigt som den också bygger vidare på dess underliggande fundament. Humanismen, den ideologi och teori som influerat 1900-talets politiker och tänkare, lyfte fram "människan" i centrum: rättighetskamper och frihetsideologier skapade människan som ett avgränsat och handlande subjekt. Men, menar posthumanister, humanismen har inte lyckats i sina strävanden. Tvärtom är mänskliga rättigheter långtifrån norm, och planeten utarmad tack vare ideologin om "mänsklig överhöghet" (Haraway, 2008). I en tid där arters utrotning och global ohälsa blir följderna av klimatförändringar, miljöförstöring och kapitalistisk exploatering av det vi kallar naturen, behöver idén om människan som utanför och ovanför dessa sammanhang problematiseras. Mänskliga rättigheter är fortfarande högst ojämnt fördelade, och posthumanistisk feminism frågar sig: vem är "vi", vem tillåts vara aktör, och var placerar vi gränsen för en mänsklig individ?

Tittar vi på barnet i vårt inledande exempel blev det till genom komplexa processer som inbegrep människor, reproduktionsteknologi,

fertilitetsklinik, juridiska ramar, forskning och mängder av djurförsök. Här ses uttryck för människors viljor och handlingar, men också för icke-mänskligt handlande eller agentskap. Men hur, tänker läsaren kanske, kan exempelvis en teknisk apparat "agera"?

Donna Haraway introducerade figuren "cyborg", en varelse som är både människa och maskin, och som länge använts inom till exempel science fiction som ett dystopiskt framtidshot: när människan inte längre är mänsklig, vad händer då? Men Haraway menade att släktskap och förbindelser mellan organismer och maskiner kan ses som både hot och möjlighet, och ställde sig mot en mer teknologifientlig och kvinnlighetscentrerad 1970- och 80-talsfeminism. Sluta romantisera naturen som något givet och åtråvärt, och omfamna istället teknikens feministiska möjligheter, uppmanade hon. Var kroppen börjar och slutar i förhållande till teknik har sedan dess blivit alltmer uppluckrat med informationsteknikens normalisering. I förlängning av oss själva agerar vi som cyborgs i den virtuella världen. Men bara för att gränserna mellan människa och maskin redan är uppluckrade, betyder det då att vi ska omfamna all teknik som frigörande? Vårt inledande exempel är illustrativt: Å ena sidan argumenterar kvinnorrättsgrupper och queerrörelsen för surrogatmödraskapets frigörande möjligheter och rätten att få barn bortom heterosexualitetens tvåsamhetsnorm förespråkas. Å andra sidan finns starka argument för att det blir privilegium för den redan privilegierade när surrogatmödraskap blir en handelsvara som köps av infertila singlar och par från det globala nord, från kvinnor i fattiga länder i syd. Detta är svåra frågor, men det betyder inte att de ska undvikas. Cyborgen ställer både politiska och etiska frågor: hur vill vi leva och hur när vi dit? Vilka frihetspraktiker kan vi använda som tar hänsyn till dessa komplexa samlevnadsformer med andra, människor och icke-människor? Cyborgen inbjuder till att "stanna vid problemet" (Haraway, 2008); frågor om liv och död, agens och samlevnad har inga enkla svar men kräver likafullt att frågorna fortsätter ställas.

Intimt kopplade till frågorna om hur livet ska levas är förstås frågor om döden.² Det handlar i mångt och mycket om att vissa kategorier görs

² Haraway problematiserar frågan om liv och död och den feministiska etikens upptagenhet vid det goda livet. Men att säga ja till livet, att i varje andetag hylla det levande, bär problematiska konnotationer till anti-feministiska och anti-abort-rörelser.

dödbara (*killable*) (Haraway, 2008:80). Genom människans historia har djur i princip alltid varit en sådan kategori. Trots det omgärdas dödan-
det av ritualer som pekar på dilemmat med detta: jakt på vissa arter vid
vissa tider på året tillåts, vissa djurslag som vi kallar mat tillåts slaktas på
bestämda sätt, medan andra – som husdjuren – görs till mat-tabu. Arter
förstås ofta som givna kategorier, medan genusvetenskapliga djurstudier,
i tillägg till en biologisk, evolutionär förståelse, ser människor såväl som
andra djur som formade genom relationer, och iscensätta genom verkliga
kroppar och i historiska sammanhang. Kor, grisar och kycklingar, för att
ge några exempel, föds upp i syfte att bli mat och lever sina kringskurna
semi-liv som ”redan kött”. Inom slakteribranschen såväl som inom andra
djur-människa-sammanhang, finns gott om analyser att göra. Relatio-
nerna mellan kött och genus är väldokumenterade (en ”riktig man” äter
kött), men även klass, etnicitet och sexualitet är framträdande maktdi-
mensioner mellan djur och människa.

Djur kan i viss mån ”förmänskligas” och upphöjas i hierarkin, och
omvänt kan människor omänskliggöras, förpassas till den djuriska
kategorin, och under vissa omständigheter göras dödbara. Så länge vi
speglar oss i djuren kommer vissa kategorier av människor göras till
mindre-än-människor, såsom terrorismistänkta lägerfångar och hem-
lösa. Genusvetenskaplig posthumanism tar sig an dessa svåra frågor
om liv och död. Embryot som inplanteras i mormoderns livmoder är
producerat redan innan födseln och utmanar därmed föreställningar
om livets naturliga gång. Det finns ingen ”oskyldig” position när det
gäller relationer mellan människa och icke-människa. Dessa relationer
är ojämlika och orättvisa, men inte alltid på det sätt vi tror, och de
innefattar såväl liv som död.

Rekommenderad vidareläsning

Adams, Carol J. (1990): *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-Vegetarian Critical Theory*, Bloomsbury: Continuum Publishing Corporation.

Birke, Lynda & Tora Holmberg (kommande 2016): ”Intersections: The animal question meets feminist theory”, *Feminist Companion to the Posthumanities*, Springer.

Haraway, Donna J. (1991): *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, Routledge: New York.

- Haraway, Donna J. (2008): *When Species Meet*, Minneapolis: Minnesota University Press.
- Wajcman, Judy (2004): *TechnoFeminism*, London: Polity Press.

Referenser

- Franklin, Sarah (2006): "The cyborg embryo: Our path to transbiology", *Theory, Culture & Society*, 23(7-8): 167-187.
- Lee, Francis, Martin Hultman & Cecilia Åsberg, C. (2012): *Posthumanistiska nyckeltexter*, Lund: Studentlitteratur.
- Medical Daily (2016): "Surrogate Mother Gives Birth To Grandchild After Daughter Struggles With Infertility", 13 januari [hämtat från <http://www.medicaldaily.com/pulse/surrogate-mother-gives-birth-grandchild-after-daughter-struggles-infertility-369256>]

Historia och historieskrivning

Ulla Manns

Att inte känna sig speglad och inkluderad i historieböckerna, i museiutställningarna, i historieforskningen gör det svårt att orientera sig i tillvaron. Att inte kunna se sig själv i historieskrivningen är smärtamt, som att ens existens inte blir erkänd (Rüsen 2005:4f.). Genom att tänka just så började forskare granska kvinnors närvaro i historieskrivningen: Var i historieböckerna, i museiutställningarna och i historieforskningen syns olika kvinnors liv och erfarenheter? Hur framställs kategorin kön i historien?

Forskningsområdet som fokuserade könsvillkor i det förflutna kom att kallas kvinnohistoria. Förledet "kvinno-" hänvisar både till det nya forskningsobjektet kvinnor och områdets nära koppling till kvinnorörelsen, det vill säga till en politisk vilja att med den nya kunskapen bidra till förändring av könsrelationer, sociala villkor och normer kring kön och sexualitet. På så sätt har området växt fram ur tidens feministiska aktivism, men också ur socialhistoria. Under 1950- och 60-talen växte området socialhistoria fram som ett nytt och kritiskt forskningsfält med teoretiska hållningar snarlika de som kvinnohistoriker kom att formulera.¹ Men det socialhistoriska fältet var i likhet med tidens vänsterrörelse inte särskilt alert vad gäller att intressera sig för orättvisor mellan könen eller för relationen mellan klassförtryck och kvinnoförtryck. Vid sidan av arbetarhistoria, barnets historia, jordbrukshistoria och familjehistoria kom kvinnohistoria att inom det socialhistoriska fältet bli det område som problematiserade sociala villkor för kvinnor som grupp (företrädes-

¹ Socialhistoria framställs vanligen som en inriktning som undersöker underprivilegierade grupper, som en kritisk "historia underifrån". (Se Broberg, Wikander och Åmark 1993.)

vis arbetarklassens kvinnor), kvinnoförtryck och hur ojämlika relationer mellan könen har återskapats genom århundradena (Nyström 2015).

Den kvinnohistoriska forskningen tog fart under tidigt 1960-tal. Inom loppet av två år hade plötsligt tre omfattande svenska doktorsavhandlingar lagts fram: i historia Gunnar Qvist 1960, i litteraturvetenskap Karin Westman Berg 1962 och samma år Eva Åsbrink i teologi. Dessa avhandlingar fick snabbt status som pionjärbeten och banade därefter väg för ämnet kvinnohistoria (Nyström 2015). En stor mängd ny empiri om kvinnors liv och erfarenheter började tas fram, synen på kön och makt undersöktes inom flera områden – inom politik och kultur inte minst – och genast genererades nya metodfrågor och teoretiska funderingar. Existerande forskningspraxis och forskningsläge visade snart brister. Kvinnohistorikerna ställde frågor till sitt forskningsfält: Vad händer när historieforskningen börjar ta fram ny kunskap om hur villkoren för olika kön inverkat på samhället och individer? Vilka konsekvenser för vår syn på det förflutna har all den nya kunskapen? Vad händer med synen på hur nationer kommit till, på stora politiska händelser eller för den delen synen på människors villkor i historien, epokbegrepp och indelning av historien i olika perioder när den nya kunskapen läggs till? På engelska finns uttrycket ”add women and stir”. Vad händer med grytan vi kokar när kunskap om kön, könsvillkor, kvinnors liv och insatser läggs till? Leder inte dessa nya ingredienser till att grytan får en annan smak, en annan komposition, helt enkelt tillslut blir en annan? En adderande kunskapssyn, som alltså bygger på ”add women and stir”, blir i längden svår att upprätthålla och försvara. En korrektiv, ifrån grunden ändrad, kunskapssyn träder fram som logisk följd: ny kunskap om kvinnors villkor i olika historiska skeden leder alltså ofrånkomligen till en omfattande revidering och omvärdering av synen på hur det förflutna sett ut och på historisk förändring.

Området kvinnohistoria har successivt och under årens lopp bytt namn till genushistoria. I dag är genushistoria den helt dominerande benämningen på det område som utvecklats såväl empiriskt som teoretiskt och metodologiskt och fokuserar sociala strukturer och maktordningar i det förflutna som rör såväl kön som sexualitet, rasifieringsmekanismer och klasskillnader.²

2 En rad översikter finns om hur kvinnohistoria växte fram och hur området utvecklats och

Det genushistoriska fältet har i dag i ökad utsträckning börjat intressera sig för ett intersektionellt perspektiv på genus, det vill säga hur normer för genus, kön och sexualitet samverkar med och påverkar andra maktdimensioner i samhället. Intresset för sexualitet har också börjat bli mer framträdande. Jag väljer att medvetet skriva "börjat bli". Det beror på att trots att svensk kvinno- och genushistoria snabbt, kring mitten av 1980-talet, började anamma begreppet genus och använda det i historisk forskning så införlivades inte sexualitet i begreppsanvändningen eller i den teoretiska förståelsen av genusbegreppet. Det kan förefalla märkligt för en person som är inläst på en queerteoretisk genusförståelse som framför allt Judith Butler för fram i sin bok *Gender Trouble* från 1990. Enligt Butler är normer kring heterosexualitet avgörande för hur vi förstår genus (det vill säga vad kön "är"). Heterosexualitet är därför centralt för enskilda individers genusidentitet, handlingsutrymme och levnadsvillkor. De främsta introduktörerna av begreppet genus, som också visade hur genus kan fungera som en historisk analytisk kategori, är den svenska historikern Yvonne Hirdman och den amerikanska historikern Joan W. Scott (se vidare kapitlet Kön och genus, femininitet och maskulinitet i denna skrift). Trots att de båda talar om hur könsidentitet och genus skapas i en maktrelation, där det som ses som manligt skattas högre, så förbiser både Hirdman och Scott sexualitetens (inte minst heterosexualitetens) roll i skapandet av genus (eller kön om en så vill). Detta har först på senare år börjat kritiserats och diskuteras inom genushistoria. Fortfarande är det så att det genushistoriska fältet inte undersöker och analyserar heterosexualitetens inverkan på kön i särskilt stor utsträckning, även om tendenser på förändring kan märkas (Edgren 2010, Edenheim 2012, Manns 2012, 67f.). Även postkoloniala perspektiv börjar intressera genushistoriska forskare i allt högre grad.

Avslutningsvis kan sägas att forskning om kön och genus i historien lever och har hälsan. Den kunskap som produceras är till hjälp vid orientering vi som enskilda individer, kollektiv och samhällen ständigt gör och för den förändring av sociala villkor vi hoppas på.

förändrats till det som idag benämns genushistoria. (Se bland annat Göransson 1987, Hirdman 1992, Karlsson Sjögren 2002, Edgren 2010, Nyström 2015 samt specialtemat 2012 i tidskriften *Scandia* 78 (2), supplement där en rad genushistoriker diskuterar de utmaningar genushistoria står inför. För en kortfattad presentation av kvinnoforskningens framväxt se Manns 2006.)

Rekommenderad vidareläsning

- Barbara Caine & Glenda Sluga (2003): *Europas historia 1780-1920: ett genusperspektiv*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Ulla Manns (2008): "Idéhistoriens kön", i Andersson, Nils & Henrik Björck (red.), *Idéhistoria i tiden: Perspektiv på ämnets identitet under sjuttiofem år*, Stockholm: B. Östlings förlag Symposion.
- Daniel Nyström (2015): *Innan forskningen blev radikal: En historiografisk studie av arbetarhistoria och kvinnohistoria*, Historiska studier: Skrifter från Umeå universitet.
- Åsa Karlsson Sjögren (2002): "Historia, kvinnohistoria, genushistoria", i Britt-Marie (red.), *Genusvägar – en antologi om genusforskning*, Malmö: Liber.

Referenser

- Berg, Karin Westman (1962): *Studier i C.J.L. Almqvists kvinnouppfattning*, Göteborg: Akademiförlaget Gumpert.
- Broberg, Gunnar, Ulla Wikander & Klas Åmark (1993): "Förord: Att skriva historia underifrån", Gunnar Broberg, Ulla Wikander & Klas Åmark (red.), *Tänka, tycka tro: Svensk historia underifrån*, Stockholm: Ordfronts förlag, 7-12.
- Edenheim, Sara (2012): "Att komma till Scott – teorins roll i svensk genushistoria", *Scandia: tidskrift för historisk forskning*, 78(2): 22-32, Supplement: Genushistoriens utmaningar.
- Edgren, Monika (2010): "Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen", *Scandia: tidskrift för historisk forskning*, 76(1): 40-56.
- Göransson, Anita (1987): "Innovation och institution: om receptionen av kvinnohistoria och kön som analytisk kategori", Sawyer, Birgit & Anita Göransson (red.), *Manliga strukturer och kvinnliga strategier: En bok till Gunhild Kyle*, Göteborg: Historiska institutionen, 45-59.
- Hirdman, Yvonne (1992): "Vad är kvinnohistoria?", *Kvinno-Historia: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, 7-23.
- Manns, Ulla (2006): "På två ben i akademien: om den tidiga kvinnoforskningens projekt", Einarsson, Monica m.fl. (red.), *Blad till Bladh: en vänbok till Christine våren 2006*, Huddinge: Södertörn

- Studies in History, 107-116.
- Manns, Ulla (2012): "Historiska rum", *Scandia: tidskrift för historisk forskning*, 78(2): 65-69, Supplement: Genushistoriens utmaningar.
- Nyström, Daniel (2015): *Innan forskningen blev radikal: En historio-grafisk studie av arbetarhistoria och kvinnohistoria*, Malmö: Universus Academic Press.
- Qvist, Gunnar (1960): *Kvinnofrågan i Sverige 1809-186: Studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena*, Göteborg: Akademiförlaget Gumpert.
- Rüsen, Jörn (2005): *History: Interpretation – Narration – Orientation*, New York and Oxford: Berghahn Books.
- Sjögren, Åsa Karlsson (2002): "Historia, kvinnohistoria, genushistoria", Thurén, Britt-Marie (red.), *Genusvägar – en antologi om genusforskning*, Malmö: Liber, 115-137.
- Åsbrink, Eva (1962): *Studier i den svenska kyrkans syn på kvinnans ställning i samhället åren 1809-1866: Genom portar II*. Stockholm: Almqvist & Wicksell .

Feministiska teorier och pedagogiska strategier

Hillevi Lenz Taguchi

Det finns flera olika pedagogiska strategier för att motverka diskriminering och arbeta för jämställdhet. Det går inte att säga vilken som är bättre eller sämre än den andra: de åstadkommer olika saker. De teorier och strategier som presenteras här är nära besläktade och bygger på varandra (Lykke, 2009).

Tidiga pedagogiska strategier för ökad jämlikhet och jämställdhet
Utgångspunkter: Under 1970- och 1980-talen utvecklades den **kritiska pedagogiken** (Freire, 1972). Den synliggör ojämlikheter och vill motverka klass- och rasförtryck. Kritisk pedagogik ligger till grund för kommande pedagogiska strategier i förskolans, skolans eller högskolans arbete.

Strategi: Den viktigaste pedagogiska strategin är **medvetandehöjning**: "consciousness raising". Det betyder att studerande skall göras medvetna om hur sociala ojämlikheter och förtryck produceras. En ökad medvetenhet befriar individen/gruppen från ett "falskt medvetande" och kan leda till frigörelse från klass- och rasförtryck (Apple, 1982; MacLaren, 1994). Men kvinnor och homosexuella påpekade tidigt att den kritiska pedagogiken var såväl könsblind som heteronormativ. Dessa diskussioner ledde till utvecklingen av **feministisk pedagogik** (Luke & Gore, 1992). Medvetandehöjningen inbegrep nu även att heteronormativitet, sexism och **intersektionella** (se kapitlet Intersektionalitet i denna skrift) former av förtryck uppmärksammades för att förstå hur rasism, sexism och heteronormativitet samproduceras (hooks, 1981).

Kritik: Att endast den som är "medveten" kan befria de "omedvetna" var en idé som väckte stark kritik, också inom de egna leden (Bromseth, 2010; Ellsworth, 1992).

Jämställdhetspedagogik och genuspedagogik

Genuspedagogiken slog igenom på bred front i förskolor i början av 2000-talet. Den var en utveckling av ett **jämställdhetspedagogiskt** arbete som bedrivits sedan 1980-talet i förskolor och skolor utifrån tydliga mål i läroplaner och allmänna riktlinjer: mål som pekade ut att skolan ansvarar för att främja jämställdhet mellan könen.

Utgångspunkter: Utgångspunkten är här att flickor och pojkar är olika, det vill säga en för-givet-tagen skillnad mellan könen. Skillnaden var dock att genuspedagogiken – inte jämställdhetspedagogiken – ifrågasatte en för givet tagen biologisk skillnad och jobbade mer aktivt med idén om socialt konstruerade genuskillnader. Pedagogerna menade att de därför kunde påverka barns identitetskonstruktioner på ett mer avgörande sätt (Svaleryd, 2003).

Strategier: Båda dessa pedagogiker använder en kombination av **kompensatoriska** och **likhets-** eller **neutralitetspedagogiska** strategier. Kompensatoriska strategier betyder att flickor kompenseras genom att träna på färdigheter och innehåll som pojkar betraktas vara bättre på (leka vilda lekar, träna idrott och matte), och tvärtom för pojkar (tala om känslor, sitta still, använda ett mer uttrycksfullt språk och leka relationslekar). När pedagogen inte ägnar sig åt att kompensera så ska hen istället göra allt på ett neutralt sätt och bemöta och behandla flickor respektive pojkar lika (Bodén, 2011).

Kritik: Strategierna inriktar sig på att neutralisera skillnader och göra flickor och pojkar mer lika varandra i ett slags välblandad mittfåra: "lagom" mycket "flickiga" och "pojkgiga" samtidigt (Lenz Taguchi, 2011). Viktigast är fortfarande att flickorna förändras mest i enlighet med den manliga normen, dvs. att det samhället betraktar som manligt ges ett högre värde (Dolk, 2013; Eidevald, 2009, 2011). För pojkarna gäller dock det som Lena Martinsson (2008) med referens till queerteoretikern Judith Butler kallar "den paradoxala övningen". Pojkar bör tränas i ett känslomässigt omhändertagande men måste samtidigt leva upp till den heterosexuella normen för pojkar och inte bli för feminina.

Normkritisk pedagogik och queerpedagogik

Den **normkritiska pedagogiken** och **queerpedagogiken** växte båda fram som en reaktion på toleranspedagogiken som dominerar svenskt skol- och högskoleväsende. Istället för att utbilda om den Andre och lära sig tolerera det som anses annorlunda handlar normkritik om att förändra de normer som styr vårt tänkande och handlande om vad som anses självklart och normalt (Bromseth, 2010). Queerpedagogik förenar feministisk poststrukturell teori (Lenz Taguchi, 2013) och queerteori (se kapitlet Queer- och transforskning i denna skrift) från akademien med hbtq-rörelsens starkt framväxande aktivism under början av 2000-talet (Bromseth och Darj, 2010).

Utgångspunkter: Båda pedagogikerna ifrågasätter uppdelningen i två kön och bejakar möjligheten till flera och mer komplexa köns-, sexualitets- och identitetskategorier. De utgår från teorier om sociala konstruktioner och maktproduktion genom samhällseliga normer, och betonar nödvändigheten av att erkänna tidigare osynliggjorda grupper av individer och ett självreflexivt ifrågasättande av lärare/studerande själva (Sörensdotter, 2010).

Strategier: Det pedagogiska arbetet förskjuts från att identifiera vad flickor respektive pojkar *gör* till en kritisk granskning av de **normer** som producerar det som betraktas som normalt (Martinsson & Reimers, 2014). Genom att förstå vad normerna grundas på, hur de samverkar, maktproducerar och blir vardagliga handlingar kan normerna och konkreta handlingsmönster förändras (Kumashiro, 2009). Även om en individ i ett normkritiskt arbete kan omförhandla vem hen är och vad hen gör, och inte betraktas som att alltid *vara* sin identitet som kvinna, lesbisk och så vidare, innebär den normkritiska pedagogiken ibland att man identifierar andra eller sig själv som **normperson** eller **normbrytare** (Josephsson, 2010).

Kritik: Att vara normbrytare riskerar att bli ett nytt ideal och en ny norm i sig (Lenz Taguchi, 2011). Detta innebär en konflikt i förhållande till de teorier som ligger till grund för normkritisk pedagogik som betonar att subjektiviteterna är transformativa, multipla och motstridiga (Butler, 2007; Davies, 2003; Martinsson och Reimers, 2014).

Posthumanistisk pedagogik

En posthumanistisk pedagogik utgår från posthumanistisk teori och vid-

gar queer- och normkritiska strategier till att i högre utsträckning än tidigare betona betydelsen av materialitet och kropp (Bergstedt, kommande; Braidotti, 2013; Pedersen, 2014; Åsberg, Hultman och Lee, 2012).

Utgångspunkter: Istället för att utgå från "bara" normernas och idéernas maktproduktion betonar en posthumanistisk pedagogik de *ömsesidiga* maktproducerande relationerna mellan kroppens materialiteter, miljön och de samhälleliga normerna när vi "gör" genus i olika utbildningssammanhang (Gunnarsson, 2015; Lenz Taguchi, 2011; Lykke, 2010; Palmer, 2011). Den biologiska kroppens materialitet är lika viktig som de sociala normerna i konstruktionen av genus (Fausto Sterling, 2000).

Strategier: Vi behöver träna oss på att uppmärksamma den ömsesidiga konstruktionsprocessen mellan materialiteter (inklusive kroppen) och normer och synliggöra vad som skapas som en effekt av den (Bergstedt, 2016). Den posthumanistiska pedagogiken handlar också om att uppmärksamma hur vi som individer redan gör och kan göra många olika kön/genus (sexualiteter och identiteter) här och nu och i ett livsperspektiv av ständigt pågående transformationer (Colebrook, 2014).

Kritik: Om vi förstår oss som ständigt föränderliga så tappar vi politiska skäl att sätta ner foten i en bestämd identitetskategori för att kämpa för rättigheter som exempelvis queer-person (Ahmed, 2008).

Rekommenderad vidareläsning

Bromseth, Janne & Darj, Frida (red.) (2010): *Normkritisk pedagogik.*

Makt, lärande och strategier för förändring, Uppsala: Uppsala universitet.

Kumashiro, Kevin (2009): "Postperspektiv på antidiskriminerande undervisning i engelska, matematik och samhälls- och naturorienterande ämnen", *Tidskrift för genusvetenskap*, 1: 11-34.

Lenz Taguchi, Hillevi, Linnea Bodén & Kajsa Ohrlander (red.) (2011): *En rosa pedagogik: Jämställdhetspolitiska utmaningar*, Stockholm: Liber.

Lundberg, Anna & Ann Werner (red.) (2012): *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*, En skriftserie om genusvetenskap, Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Martinsson, Lena & Eva Reimers (red.) (2014): *Skola i normer* (2 uppl.) Malmö: Gleerups.

Referenser

- Ahmed, Sara (2008): "'New Materialism' Open Forum Imaginary Prohibitions: Some Preliminary Remarks on the founding gestures of the 'New Materialisms'", *European Journal of Women's Studies*, 15(1): 23–39.
- Apple, Michael (1982): *Education and Power*, Boston: Routledge and Kegan Paul.
- Bergstedt, Bosse (red.) (kommande 2017): *Posthumanistisk pedagogik: En forskning i blivande*, Malmö: Gleerups.
- Bodén, Linnea (2011): "Könsneutralitet och kompensatorisk pedagogik: Dominerande föreställningar i förskolans jämställdhetsarbete", Lenz Taguchi, Hillevi, Linnea Bodén & Kajsa Ohrlander (red.), *En rosa pedagogik: Jämställdhetspedagogiska utmaningar*, Stockholm: Liber, 35-48.
- Braidotti, Rosi (2013): *The Posthuman*, Cambridge, UK/Malden, MA: Polity Press.
- Bromseth, Janne (2010): "Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik", Bromseth, Janne & Frida Darj (red.) (2010): *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala: Uppsala universitet, 27-54.
- Bromseth, Janne & Frida Darj (red.) (2010): *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Butler, Judith (2007): *Genustrubbel*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Colebrook, Claire (2014b): *Sex After Life: Essays on Extinction*, Vol. 2, Open Humanities Press.
- Davies, Bronwyn (2003): *Hur flickor och pojkar gör kön*, Stockholm: Liber.
- Dolk, Klara (2013): *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*, doktorsavhandling, Stockholm: Ordfront.
- Eidevald, Christian (2009): *Det finns inga tjejbestämmare: Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*, doktorsavhandling, Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping.
- Eidevald, Christian (2011): "Du kan inte ha alla kuddar själv: Vardagsrutinernas könskonstituera(n)de kraft", Lenz Taguchi, Hillevi, Lin-

- nea Bodén & Kajsa Ohrlander (red.), *En rosa pedagogik: Jämställdhetspedagogiska utmaningar*, Stockholm: Liber, 78-80.
- Eidevald, Christian & Hillevi Lenz Taguchi (2011): *Genuspedagogik och förskolan som jämställdhetspedagogisk arena*, Lenz Taguchi, Hillevi, Linnea Bodén & Kajsa Ohrlander (red.), *En rosa pedagogik: Jämställdhetspedagogiska utmaningar*, Stockholm: Liber, 19-31.
- Ellsworth, Elizabeth (1992): "Why Doesn't this Feel Empowering? Working Through the Repressive Myths of Critical Pedagogy", Luke, Camen & Jennifer Gore, *Feminisms and Critical Pedagogy*, New York and London: Routledge, 90-119.
- Fausto-Sterling, Anne (2000): *Sexing the Body: Gender Politics and the Constructions of Sexuality*, New York: Basic Books.
- Freire, Paulo (1972/2001): *Pedagogy of the Oppressed* (30 jubileumsuppl.), London, USA: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Gunnarsson, Karin (2015): "Donna Haraway", *Barnehagefolk*, 3: 31-34.
- Haraway, Donna J. (2008): *Apor, cyborger och kvinnor: Att återuppfinna naturen*, Eslöv: Symposium.
- hooks, bell (1981): *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*, USA: South End Press.
- Josephsson, Agneta (2010): "På väg mot normkritiskt arbete med forumteater, forumspel och värderingsövningar", Bromseth, Janne Frida Darj (red.), *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala: Uppsala universitet, 155-182.
- Lenz Taguchi, Hillevi (2013): *In på bara benet: En introduktion till feministisk poststrukturalism* (2 rev. uppl.), Malmö: Gleerups.
- Lenz Taguchi, Hillevi (2011): "Jämställdhetspolitiska trender och en introduktion till en rosa pedagogik", Lenz Taguchi, Hillevi, Linnea Bodén & Kajsa Ohrlander (red.), *En rosa pedagogik: Jämställdhetspedagogiska utmaningar*, Stockholm: Liber, 171-191.
- Luke, Carmen & Jennifer Gore (red.) (1992): *Feminism and Critical Pedagogy*, New York and London: Routledge.
- Lykke, Nina (2012): "Intersektionell genuspedagogik", Lundberg, Anna & Ann Werner (red.), *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*, En skriftserie om genusvetenskap, Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning, 26-32.
- Lykke, Nina (2009): *Genusforskning. En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*, Stockholm: Liber.

- MacLaren, Peter (1994): *Critical Pedagogy and Predatory Culture*, London, USA: Taylor and Francis Ltd.
- Martinsson, Lena (2008): "Normeras till frigörelse?", Martinsson, Lena & Eva Reimers (red.), *Skola i normer*, Malmö: Gleerups, 131-164.
- Martinsson, Lena & Eva Reimers (red.) (2014): *Skola i normer* (2 uppl.), Malmö: Gleerups.
- Palmer, Anna (2010): *Att bli matematisk: Matematisk subjektivitet och genus i lärarutbildningen för de yngre åldrarna*, doktorsavhandling, Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Pedersen, Helena (2014): "Posthumanistisk pedagogisk forskning: Några ingångar", *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 19(2-3): 83-89.
- Sörensdotter, Renita (2010): "En störande, utmanande och obekvämlig pedagogik: Om queerteorins relevans för en normbrytande undervisning", Bromseth, Janne & Frida Darj (red.), *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*, Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet, 135-154.
- Svaleryd, Kajsa (2003): *Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*, Stockholm: Liber.
- Åsberg, Cecilia, Martin Hultman & Lee, Francis (2012): *Posthumanistiska nyckeltexter*, Malmö: Studentlitteratur.

Medverkande

ERIKA ALM disputerade 2006 på en avhandling i idéhistoria, *"ett emballage för inälvor och emotioner": Föreställningar om kroppen i statliga utredningar från 1960- och 1970-talen*. Erika är verksam som lektor i genusvetenskap vid Göteborgs universitet och forskar om disciplinering av könade kroppar, subjektiveringsprocesser och organiserat motstånd mot könsbinaritet. Ett av de pågående forskningsprojekten är "Slöja, regnbågsflagga och manga: Om genus, sexualitet, motstånd och gemenskap i en transnationell tid".

ULLA BJÖRNBERG är professor emerita vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. Hon blev filosofie doktor i sociologi 1981 vid Göteborgs universitet och professor i sociologi med inriktning på kön, familj och samhälle 1996. Hennes forskningsintressen är familj, familjepolitik/välfärd, kön, förhållandet mellan arbete och familj, relationer mellan generationer, flyktingskap och migration. Ulla skriver om familjepolitik i ett globalt perspektiv och om feministiska utmaningar för flyktingpolitik i Europa.

SIGNE BREMER är etnolog och forskare vid Uppsala universitets Centrum för genusvetenskap, samt affilierad forskare vid Karlstad universitets Centrum för genusvetenskap. Signe disputerade 2011 vid Göteborgs universitet på avhandlingen *Kroppslinjer: kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*. I dag driver Signe forskningsprojektet "Den könsbinära staden: En kritisk studie av trygghet, utsatthet och motstånd i transpersoners berättelser om stadsliv" som finansieras av Forte 2014-2017.

ULRIKA DAHL är kulturanthropolog och docent i genusvetenskap, sedan 2016 verksam vid Uppsala universitet. Hon är chefredaktör för *lambda nordica: Nordisk tidskrift för LHBTQ-forskning* och har bland annat skrivit böckerna *The Geopolitics of Nordic and Russian Gender Research 1975-2005* (med Marianne Liljeström och Ulla Manns, 2016), *Skamgrepp: Feministiska essäer* (2014) och *Femmes of Power: Exploding Queer Femininities* (med Del laGrace Volcano, 2008). Ulrika leder också forskningsprojektet "Queer(y)ing kinship in the Baltic region" vid Södertörns högskola.

RITA FOSS LINDBLAD disputerade 1997 i vetenskapsteori på en avhandling om feminism, vetenskap och politik och är idag verksam som professor i Pedagogiskt arbete vid Högskolan i Borås. Hennes pågående forskningsprojekt handlar om trender och politiseringsprocesser inom utbildning och högre utbildning.

HILLEVI GANETZ är medieforskare och professor i genusvetenskap vid Stockholms universitet. Hon har under en lång tid verkat inom området feministiska kulturstudier med projekt om medier och konsumtion, genus och populärmusik (särskilt relationen mellan idoler och fans samt talang-realities), naturprogram i TV samt den TV-sända Nobelbanketten.

MICHELL GÖRANSSON är FD, disputerade 2012 med avhandlingen *Materialiserade sexualiteter: Om hur normer framträder, förhandlas och ges hållbarhet*. Michells nuvarande forskningsprojekt handlar om hur normer för köttätande formas, och om skeenden där levande kroppar transformeras till kött: till *Ätbara Andra*.

TORA HOLMBERG är professor i sociologi vid Sociologiska institutionen, Uppsala universitet och forskar om spänningen mellan natur och kultur inom olika fält: djur och människa-relationer, teknik och vetenskap, kropp och genus, rum och plats. För närvarande arbetar Tora med ett projekt om klass, kön och boende samt ett annat om intimitet i husdjursrelationer och danskulturer.

MARIA JANSSON är lektor i statsvetenskap vid Stockholms universitet. Hon forskar om kön och säkerhet och reproduktiva rättigheter, samt kulturpolitik. Hennes senaste publikationer handlar om resolutioner i FNs säkerhetsråd: "The politics of gender in the UN Security Council resolutions on Women, Peace and Security" (2016), samförfattad med Maud Eduards samt "The logic of Protection: Narratives of HIV/AIDS in the UN Security Council" (kommande), båda i *International Feminist Journal of Politics*.

HILLEVI LENZ TAGUCHI är FD och professor i pedagogik och innehar just nu en professur i barn och ungdomsvetenskap med inriktning mot för-

skolan vid Stockholms universitet, barn och ungdomsvetenskapliga institutionen. Hillevi arbetar som lärare, handledare, forskare, projektledare och biträdande avdelningsföreståndare och har ansvar för master och forskarutbildning i förskoledidaktik. Hennes forskning omfattar flera olika inriktningar. Forskning om genuspedagogiskt arbete i förskolan; effekter av förskolans pedagogiska arbete men även teori- och metodutveckling kring pedagogiskt arbete med förskolebarn. En annan inriktning av Hillevis forskning och internationella engagemang är feministisk teori- och metodutveckling med posthumanistisk och neomaterialistisk inriktning inom det utbildningsvetenskapliga och pedagogiska fältet.

ANNA LUNDBERG är FD, disputerade 2008 med en feministisk avhandling om komik; *Allt annat än allvar: Den komiska kvinnliga grotesken i svensk samtida skrattekultur*. Anna är verksam som lärare och forskare vid Tema Genus, Linköpings universitet. Hennes pågående forskningsprojekt handlar om scenkonst, intersektionalitet och transversala dialoger.

ULLA MANNS är idéhistoriker och professor i genusvetenskap vid Södertörns högskola. Hennes forskning är framför allt riktad mot genushistoria, kvinnorörelse och feminism som teori och praktik i såväl dåtid som nutid. Hennes nuvarande projekt rör den västerländska 1800-talsfeminismens kulturella minne och minnespolitikens betydelse för detta. Hon är aktuell med boken *The Geopolitics of Nordic and Russian Gender Research 1975-2005*, skriven tillsammans med Marianne Liljeström och Ulrika Dahl (Södertörn Academic Press, 2016).

IRENE MOLINA är professor i kulturgeografi vid Institutet för bostads- och urban forskning vid Uppsala universitet. Irenes forskning kretsar kring rummet, urbana frågor och social rättvisa. Ett av hennes pågående forskningsprojekt heter "Att sätta genusperspektiv på boendet? Ett intersektionellt perspektiv på bostadsförsörjningen och stadsplaneringen med fokus på genusrelationer i Sverige" och finansieras av Vetenskapsrådet.

DIANA MULINARI är professor i genusvetenskap vid Lunds universitet. Tonvikten i hennes forskning ligger på kön och det politiska ur ett postkolonialt perspektiv. Hon arbetar inom ramen för ett forskningsprojekt

om den transnationella feminismen i skärningspunkten mellan sekularism som ideologi och kvinnors rättigheter.

IWO NORD är doktorand i genusvetenskap på Södertörns högskola. Det pågående forskningsprojektet handlar om transspecifik vård i Serbien och Belgrad som en global destination för könsbekräftande kirurgi.

IRINA SCHMITT är lektor i genusvetenskap och forskar och undervisar på Genusvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. Irinas forskning handlar om maktrelationer och erfarenheter av intersektionerna mellan genus, kön och sexualitet med idéer om nationella tillhörigheter. Det pågående forskningsprojektet, finansierat av Vetenskapsrådet, fokuserar på unga trans*- och intersex-personers erfarenheter i skolan.

AGNETA STARK är juris kandidat, civilekonom, docent i företagsekonomi, och disputerade 1978 på avhandlingen *Social redovisning*. Hon har forskat främst inom redovisningsteori och ekonomisk genusforskning. 1991-94 var hon en av de drivande i nätverket Stödstrumporna som verkade för ökad politisk representation för kvinnor. Se "Combating the backlash: How Swedish women won the war" i *Who's afraid of feminism?: Seeing through the backlash*, red. Ann Oakley och Juliet Mitchell, London: Penguin 1998. 2004-10 var hon rektor för Högskolan Dalarna. Hon har varit President for the International Association for Feminist Economics (IAFFE) 2012-13 och är ledamot i Expertgruppen för jämställdhet i högskolan hos ministern för högre utbildning och forskning.

ANN WERNER är lektor i genusvetenskap på Södertörns högskola och forskar om musik, kön, ras, kropp och medier. Hon disputerade 2009 på Linköpings universitet med avhandlingen *Smittsamt: En kulturstudie av musikbruk bland tonårstjejer* och arbetar nu med forskningsprojektet "Music use in the online media age".